

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

Hudební umění

Varhany

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Varhany děkanství Žďár nad Sázavou

BcA. Ondřej Horňas

Vedoucí práce: MgA. Vít Havlíček, Ph.D.

Oponent práce: odb. as. Josef Popelka

Datum obhajoby: 8.9.2020

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, 2020

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Art of Music

Organ

MASTER'S THESIS

Pipe organs of Žďár nad Sázavou deanery

BcA. Ondřej Horňas

Thesis Advisor: MgA. Vít Havlíček, Ph.D.

Thesis opponent: assistant professor Josef Popelka

Date of thesis defence: September 8th, 2020

Academic title granted: MgA.

Praha, 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci na téma

Varhany děkanství Žďár nad Sázavou

vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne 28.6.2020

podpis diplomanta

Anotace

Diplomová práce se zabývá vybranými varhanami děkanství Žďár nad Sázavou. Přináší základní historii a popis těchto nástrojů. Snaží se zmapovat varhany několika historických období od baroka až po současnost. Kromě popisu je také každý nástroj zdokumentován fotografiemi, nechybí ani pocit ze hry a návrh možného repertoáru.

Klíčová slova: varhany, historie varhan, dispozice varhan, baroko, romantismus, Žďár nad Sázavou

Anotation

The master thesis deals with selected pipe organs of Žďár nad Sázavou deanery. It focuses on a brief history and description of these instruments. The thesis tries to include all the periods in music history from Baroque until these days. Every mentioned instrument is also documented by photographs. The impressions as well as repertoire suggestions are not omitted.

Keywords: organ, organ history, organ disposition, baroque, romanticism, Žďár nad Sázavou

Obsah

Úvod	7
1 Barokní varhany	9
1.1 Sněžné – kostel svatého Kříže	10
1.2 Žďár nad Sázavou – klášter	13
1.3 Zvole – kostel sv. Václava	16
1.4 Nové Město na Moravě – hřbitovní kostel Nanebevzetí Panny Marie.....	19
2 Romantické varhany	23
2.1 Nové Veselí – kostel sv. Václava	24
2.2 Rozsochy – kostel svatého Bartoloměje.....	27
2.3 Nové Město na Moravě – evangelický kostel.....	30
2.4 Olešná – kostel svaté Marie Magdalény	33
2.5 Žďár nad Sázavou – kostel svatého Prokopa	37
3 Moderní mechanické varhany	41
3.1 Jimramov – evangelický kostel	42
3.2 Obyčtov – kostel Navštívení Panny Marie	45
3.3 Radešínská Svratka – kostel svatého Václava.....	50
Závěr	55

Úvod

Tato práce o varhanách si klade několik cílů. Prvním cílem je představit a popsat nejzajímavější varhany v děkanství Žďár nad Sázavou. Dále zmapovat stav vybraných nástrojů. Dalším cílem je posloužit návštěvníkům jak z řad profesionálů, tak amatérských nadšenců, aby získali základní informace o místních varhanách, případně tipy, které nástroje navštívit.

Další cíl byl osobní: V Brněnské diecézi bohužel kněží často nekonzultují kroky ohledně varhan s organologem. Mým cílem je poskytnout kněžím radu a případně pomoc v konzultaci ohledně oblasti varhan, aby se péče o varhany svěřovala kvalitním firmám.

Děkanství Žďár nad Sázavou zahrnuje celkem 27 farností a dohromady 107 kostelů a kaplí. Mnohé kostely nemají žádné varhany. V nemalém počtu kostelů jsou harmonia, přesto výběr kostelů s varhanami zůstává obrovský. Ovšem mnoho zajímavých varhan se nachází i mimo katolické kostely, a to v kostelech evangelických. Českobratrská církev evangelická má jiné územní členění než církev římskokatolická, ale jelikož převaha nástrojů se nachází v kostelech římskokatolických, je územní mapování podle nich.

Nesnažil jsem se zaměřit se pouze na jednu historickou epochu, například barokní varhany, ale snažím jsem se věnovat celé historii. Práci jsem se rozhodl členit podle období a stylu varhan: barokní varhany s krátkou oktávou (jiné se v regionu nevyskytují), romantické varhany a moderní nástroje.

Při tomto členění jsem narazil na několik problémů. Například kam zařadit nástroj v Rozsochách? Byl postaven Metodějem Svítilem roku 1893, ale od té doby prošel mnoha změnami a v současné době se jedná o pneumatický nástroj. Není možné, aby Metoděj Svítíl postavil pneumatický nástroj, když celý život stavěl varhany barokní s krátkou oktávou, a tak jsem se rozhodl zařadit ho mezi nástroje romantické. Dalšími dilematy se pro mě staly varhany u svatého Prokopa ve Žďáru nad Sázavou a varhany v evangelickém kostele v Jimramově, které jsou o 3 roky starší. Jelikož se ale jedná o mechanický neobarokní nástroj, řadím je až po Žďáru. Varhany u svatého Prokopa jsou ještě pneumatické a hodí se tedy více do romantické epochy. Také nástroj z Nového Veselí s rokem postavení 1804 spadá do kategorie barokních varhan. Nicméně dnes s nimi nemá nic společného a jedná se o pneumatický romantický nástroj, proto ho také řadím do kapitoly o romantických nástrojích.

Do své práce jsem vybral a zpracoval 12 nástrojů od nejstarších až po nejnovější. Snažil jsem se zvolit unikátní varhany, protože se v děkanství nachází více téměř totožných nástrojů.

Všechny varhany popisuji podle schématu, které se snažím (s určitými modifikacemi) zachovávat. Nejprve podávám informace o historii varhan, případně o předchozích nástrojích, jsou-li o nich písemné doklady. Následuje popis varhanní skříně, základní popis rejstříků a jejich umístění, údaje o dalších částech varhan. Velkou pozornost věnuji hracímu stolu. Na závěr uvádím svůj pocit ze hry a doporučenou literaturu. Výjimku tvoří varhany Žďárského kláštera,

které jsou momentálně rozebrané a restaurují se, proto zde uvádím základní historické údaje a spíše zajímavosti z rozhovoru s Daliborem Michkem, který má restaurátorské práce na starosti. Vlastní výzkum nebyl možný, jelikož je celý nástroj kromě torza varhanní skříně odvezen.

Další důležitou součástí je fotodokumentace. Snažil jsem se ke každému nástroji pořídit alespoň fotografii varhanní skříně a hracího stolu, případně dalších charakteristických znaků pro daný nástroj, které uvádím v příloze.

Ještě bych rád poznamenal, že jako varhaník samozřejmě vím, že i na romantický nástroj se dá zahrát barokní literatura a že moderní neobarokní varhany nejsou ideální na interpretaci barokní hudby, jedná se pouze o přiblížení ideálu

1 Barokní varhany

Tato kapitola je, co se týká časového období, nejobsáhlejší. Nejstarším dokumentovaným nástrojem jsou varhany ze Sněžného z roku 1696, nejmladším nástrojem jsou varhany v Novém Městě na Moravě ve hřbitovním kostele z druhé poloviny 19. století.

Do této kapitoly jsou zařazeny čtyři nástroje: varhany v kostele svatého Kříže ve Sněžném, varhany v bývalém cisterciáckém klášteře ve Žďáru nad Sázavou, varhany v kostele svatého Václava ve Zvoli a varhany ve hřbitovním kostele Nanebevzetí Panny Marie v Novém Městě na Moravě.

Kromě žďárských varhan, které mají dva manuály, se jedná o varhany jednomanuálové. Všechny tyto nástroje prošly různými zásahy, nicméně buď jsou již v předpokládaném původním stavu, nebo probíhá restaurování.

1.1 Sněžné – kostel svatého Kříže

Nejstarší a snad i nejvzácnější varhany se nacházejí v kostele svatého Kříže ve Sněžném. Varhany postavil roku 1696 loketský varhanář Abraham Stark původně pro kostel Nanebevzetí Panny Marie na Starém Brně.¹ Tento letopočet se zachoval na erbu na nejvyšší píšťalové věži v prospektu ve znění B. W. A. K. K. 1696². V Brně byl nástroj užíván jako chórový až do zrušení kláštera Josefem II. V roce 1784 byl nástroj prodán do Sněžného, kde slouží až do dnes. Jestliže zde předtím stál jiný nástroj, nemáme o něm žádné záznamy.

V průběhu let bylo do varhan velmi zasahováno. Zatím neznámo, kdy a kdo snížil prodloužením těl píšťal vysoké ladění, v době stavby Abrahamem Starkem dosud užívané. Poté, snad až ve dvacátých letech dvacátého století, provedl závažný zásah do varhan František Čápek z Poličky. Ten, především podle tehdy častého požadavku, aby varhaník seděl čelem k oltáři, zrušil původní hrací stůl v postamentu a postavil nový do otvoru vybouraného v zábradlí kůru, ve kterém jsou doposud po tomto zásahu stopy. Relativně šetrně naložil s manubrii, která použil v novém hracím stole. Klaviatura manuálu se bohužel nedochovala. Patrně stejný varhanář předělal Kvintadenu 8' na Kryt 8'.³

Při restaurování varhan roku 1989 Daliborem Michkem a Vladimírem Šlajchem byla vyrobena nová klaviatura, vyměněn plovákový měch, přidán tichoběžný ventilátor a hrací stůl byl opět umístěn do postamentu varhan.

Registratura je zcela autentická, traktura manuálu i pedálu z větší části. Původní jsou i vzdušnice, píšťalnice, stoličky a kromě Subbasu 16' také píšťaly.⁴

Vstup na kůr se nachází na levé straně kostela, vede po úzkém točitém schodišti, což může dělat vyšším varhaníkům problém. Další nástraha je na konci schodiště, kde se musí varhaník hodně sehnout. Podlaha kůru již není příliš stabilní a některá prkna se dosti prohýbají.

Jednomanuálové varhany s pedálem jsou umístěny na západním kůru. V manuálu i pedálu je krátká oktáva, všechny rejstříky jsou umístěny v jedné

¹ SEHNAL, Jiří. *Barokní varhanářství na Moravě* II. díl – Varhany. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, univerzita Palackého, 2004.

² Barbara Wodicka Aebtissin des Königin Kloster (Barbara byla abatyše v letech 1689-1714)

³ SEHNAL, Jiří. *Barokní varhanářství na Moravě* II. díl – Varhany. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, univerzita Palackého, 2004

⁴ MICHEK, Dalibor: *Příběh Sněženských varhan od roku 1694 po dnes.*

skříni. Hrací stůl se nachází zpředu uprostřed, v podstamentu varhan.

Dispozice

Manuál C–c³, krátká oktáva, 45 kláves i tónů

Copula Major 8'⁵ (původně Kvintadena 8'⁶), na štítku uvedeno Kopl

Salicional 8'

Principal 4'

Quinta 3', na štítku Kleine Quint

Octava 2'

Quindecima 1 1/2', na štítku uvedeno Gröss Quint

Sedecima 1'

Mixtura 2/3'

Pedál C–a repetující, 18 kláves, 12 znějících tónů

Subbas 16'

Octavbas 8'

Varhanní skříň s nejvyšším prostředním travé je klasická pro české barokní varhany a je bohatě zdobená řezbami. Kromě toho je skříň „dekorovaná“ také lidovou tvořivostí farníků a návštěvníků kůru.

V prospektu se nachází celkově 62 píšťal v 7 píšťalových polích, většina spadá do Principalu 4'. Zbylé píšťaly jsou němé. Taktéž prospektové píšťaly jsou bohatě zdobené, dělí se na C a Cis stranu. Všechny píšťaly manuálu jsou kovové, píšťaly pedálu dřevěné. Kovové píšťaly jsou v poměrně dobrém stavu, ale dřevěné píšťaly napadl červotoč, který je ve varhanách velmi aktivní. Za varhanní skříň se nachází velké nezakryté okno.

Varhany mají jednu vzdušnici pro manuál jednu pro pedál, ta je umístěna za manuálovou vzdušnicí. Mixtura repetuje od c¹.

⁵ Na štítku označena pouze jako Copl

⁶ SEHNAL, Jiří *barokní varhanářství na Moravě II. díl – Varhany*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, univerzita Palackého, 2004

Traktura je mechanická se zásuvkovou vzdušnicí. Elektrický ventilátor je umístěn na levé straně uvnitř varhanní skříně, vedle něj se nachází plovákový měch. Šlapku pro kalkanta již ve varhanách nenajdeme.

Hrací stůl je zabudován do varhan, varhaník tedy sedí zády k oltáři. K výhledu na oltář slouží velké zrcadlo umístěné nad hracím stolem. Po obou stranách se nachází krásná vyřezávaná manubria a též platí, že nejnižší táhlo patří rejstříku pedálu, zbytek rejstříkům manuálu. V současné době je k desce nad hracím stolem připevněn notový pult dvěma háčky.

Štítky s nápisem rejstříků jsou nalepené a jsou nepůvodní. Není na nich ani uvedena stopová výška, pouze názvy rejstříků.

Lavice je přišroubovaná k podlaze a je značně vysoko a daleko od varhan. Lavice je vyhřívaná elektrickou podložkou, jelikož kostel je extrémně chladný a v zimním období je hra velmi nepříjemná. Pedálnice je rovná.

Varhany se zapínají na zdi vedle varhan, což je velice dobré řešení, protože po této stránce není do varhan vůbec zasahováno. K osvětlení slouží velká lampa volně postavená vedle varhan.

Dojem ze hry je rozporuplný. Stav varhan je již velmi špatný, některé tóny nehrají, jiné zase visí. V některých rejstřících netěsní ventily a varhany „pískají“. Dřevěné píšťaly jsou již prožrané červotočem, jehož práce je zřetelně vidět i na varhanní skříně, ze které již odpadávají kusy dřeva. Kromě díla červotoče je poškozená varhanní skřín i lidovou tvořivostí farníků.

Na druhou stranu mají varhany nádherný plný zvuk, který bohatě naplní kostel, a to i díky výborné akustice. Klávesy nekladou příliš velký odpor a zabírají už nahoře. Hra je velice příjemná, nicméně celkem hlučná. Problémem těchto varhan je nedostatečný přívod vzduchu, což se projevuje při hře více tónů ve spodní poloze, kde zvuk značně kolísá.

Varhany se hojně využívají při liturgii a příležitostně se zde konají varhanní koncerty.

Sněženské varhany se výborně hodí ke hře jihoněmecké, české a italské barokní hudby, ve které nejsou žádná pedálová sóla, jelikož pedál je zde velmi slabý a hodí se spíše jako basový základ ke hře dlouhých tónů.

V současné době jsou varhany ve velice špatném stavu. Momentálně se již několikátým rokem shánějí peníze na jejich generální rekonstrukci. Doufejme, že oprava proběhne v co nejkratší době a bude provedena dobrým varhanářem.

Varhany ve Sněžném jsou jediné dílo svého autora na Moravě a v nejpůvodnějším stavu ze všech jeho nástrojů v zemích Koruny české. Jedná se tedy o nástroj unikátní, nesmírně cenný a hodný nejvyšší možné ochrany a péče.⁷

⁷ MICHEK, Dalibor: *Příběh Sněženských varhan od roku 1694 po dnes*

1.2 Žďár nad Sázavou – klášter

Varhany postavil po roce 1710 podle vžitého tvrzení Jan David Sieber, (pravděpodobně po roce 1712 poté, co dodělal varhany v Michaelerkirche ve Vídni).⁸ Nicméně ve varhanách ani v archivních materiálech o tom nebyl nalezen žádný důkaz.

Dispozice před restaurováním

I. manuál C–c³, krátká oktáva, 45 kláves i tónů

Principal 8′

Salicional 8

Kvintadena 8′ (nově postavená)

Octava 4′

Fugara 4′

Kvinta Major 2 2/3′

Nassaton 2 2/3′

Superoctava 2′

Rauschquinta 1 1/3′ + 1′

Mixtura 1′ 5 nebo 6X

II. manuál C–c³, 45 kláves i tónů

Copula major 8′

Octava 4′

Copula minor 4′

Mixtura 2′ + 1 1/3′

Pedál C–a, 18 kláves, 12 znějících tónů

Subbas 16′

Octavbas 8′

Kvinta 5 1/3′ (nepůvodní)

Superoctava 4′

Spojky

Přetahovací manuálová spojka II/I

⁸ Informace z této kapitoly pochází z osobního rozhovoru s Daliborem Michkem

Osud varhan po jejich postavení byl velice pohnutý. Nejprve přečkaly požár kláštera roku 1737, kdy se podařilo varhany zachránit. Následně je roku 1769 opravil František Ignác Sieber. Při dalším požáru roku 1784 byly vážně poškozeny vodou od hasičů. Roku 1882 opravil varhany František Svítal mladší a přistavěl Kvintu 5 1/3' do pedálu. Roku 1889 pracoval na varhanách Metoděj Svítal a roku 1939 Antonín Mölzer. Roku 1949 byl k varhanám přidělán elektrický ventilátor. Roku 1951 opravila varhany firma Organa, a v letech 1969 a 1974 bratři Kubátové⁹. V současné době je tento nástroj ve varhanářské dílně Dalibora Michka, kde probíhá jeho restaurování do pravděpodobné původní podoby.

Varhany se nachází na levém transeptu nad presbytářem. Skříň byla navržena architektem Janem Blažejem Santinim, který postavil ještě identickou skříň na protější straně. Zda tam byl plánován druhý nástroj, nebo šlo pouze o symetričnost, dnes nevíme. Po vizuální stránce je varhanní skříň nádherné umělecké dílo, po stránce praktické však nikoliv, jelikož Santini pravděpodobně projekt nekonzultoval s žádným varhanářem a skříň zbudoval podle své vlastní představy. Tak postavil varhanáře před nesnadný úkol do ní varhany nějak „napasovat“. Vodítko, které nám napovídá Siebera jako autora, je podpis na cínových píšťalách, na kterých jsou podepsaní tři lidé a jedním z nich je Jan David Sieber. Dále jsou zde podobné rysy jako v Polné, kde je prokazatelně Sieberův nástroj.

V současné době je nástroj mimo provoz a vrací se do původní podoby. Odstraní se přidané rejstříky (Kvintadena, Kvinta v pedálu). Dále probíhá průzkum Mixtury – zatím se neví, kolikařadá bude, ale vypadá, že Mixtura 1' 5x.

Prospekt je zajímavý tím, že píšťaly směřují do všech čtyř světových stran. Směrem do kostela je v prospektu Principal 8', zbylá prospektová pole jsou vyhrazena pro Octavbas 8'. Všechny manuálové píšťaly jsou kovové kromě Copuly 8', v pedálu je Subbas 16' dřevěný.

Hrací stůl byl nepůvodní, pravděpodobně z nějakého dvoumanuálového cembala či spinetu. Nyní se vyrábí nový. Manubria pozitivu se nachází přímo na jeho skříni.

Je tu jedna zvláštnost. Dříve zde byly pouze dva klínové měchy vedle sebe, ale z důvodu nedostatku vzduchu někdo přidal další dva měchy, které jsou úplně jiné. Nejspíš ani původní měchy nejsou originální. V dřívějším stavu bylo možné ve vzduchovém kanálu zavírat novější dvojici měchů, aby se dala používat jedna dvojice měchů pro manuál a pozitiv a druhá pro pedál. Podle Dalibora Michka to bylo praktické, protože ve všední den se hrálo pouze na manuál a stačil pouze jeden kalkant, který obsluhoval dva měchy, a varhaník tak mohl odehrát bohoslužbu. V neděle a svátky fungovaly obě dvojice měchů a bylo možno použít všechny rejstříky, ale bylo potřeba dvou kalkantů.

Píšťalový fond je silně poškozený a jedná se o již téměř nehrající nástroj. Varhanní skříň byla hojně popsána farníky.

⁹ SEHNAL, Jiří *barokní varhanářství na Moravě* II. díl – Varhany. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, univerzita Palackého, 2004

Bohužel k současnému stavu nemohu víc napsat, jelikož nástroj se teprve restauruje a varhany znovu zazní až v příštích letech. Doufejme, že se dílo podaří, protože se jedná o skvostný nástroj.

Než se varhany opraví, liturgie se zatím doprovází na digitální varhany. Doufejme, že Siebrovy varhany budou brzy zrestaurovány a budou znít při liturgii, ale i při koncertech.

1.3 Zvole – kostel sv. Václava

Varhany ve farním kostele svatého Václava postavil v roce 1799 nejmenovaný Kralický varhanář za 300 zlatých¹⁰. V roce 1802 vyzdobil Václav Svoboda z Chrudimi za 160 zlatých a koncem 19. století opravil Metoděj Svítíl a roku 1891 přeladil Aleš Svítíl. O autorech dalších zásahů, včetně chromtizace krátké oktávy v manuálu nemáme záznamy. Všechny rejstříky kromě Copuly 8', ze které je patrně udělaný Principalbass 4' v pedálu, jsou původní.¹¹ Traktura manuálu i pedálu je mechanická, vzdušnice zásuvková.

Současná dispozice

Manuál E–c³, chromatický, 45 kláves i tónů

Copula major 8'

Principal 4'

Copula minor 4'

Octava 2'

Quinta 1 3/5'

Octava 1'

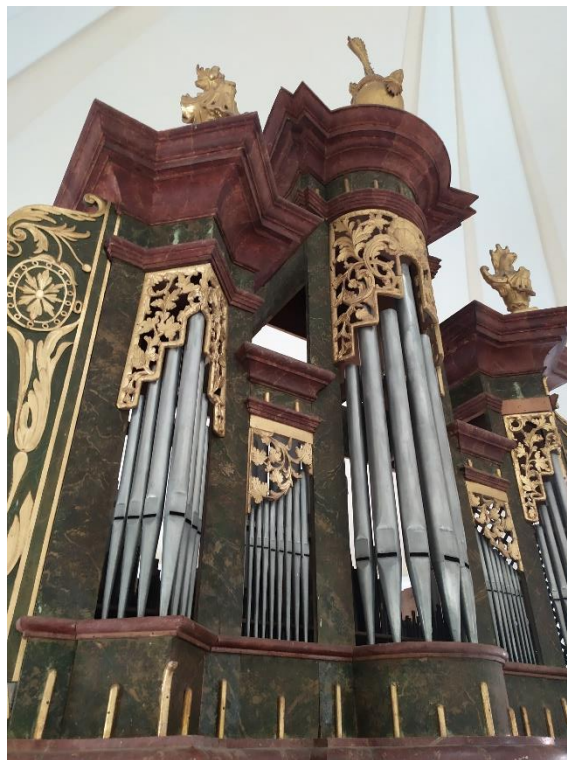
Mixtura 3x 1'

Pedál C–a, krátká oktáva, 18 kláves i tónů

Subbas 16'

Violon 8'

Principalbass 4'

Varhanní skříň je bohatě zdobená. V prospektu se v pěti píšťalových polích nachází celkově 39 píšťal Principálu 4', zbylé píšťaly jsou zařazeny hned za prospektem – nejprve manuálové píšťaly, za nimi na své vzdušnici i píšťaly pedálu. Píšťaly jsou dělené na C a Cis stranu. Kromě Copuly minor, která je dřevěná, jsou všechny manuálové píšťaly vyrobeny z kovu, pedálové pak též ze dřeva. Do píšťaliště je opravdu tragický pohled: dřevěné píšťaly jsou prožrány červotočem, kovové jsou zdevastovány, různě zprohýbány, olepeny páskou. Některé už ani neudrží ve svislé poloze a jsou opřeny jedny o druhé. Část píšťal je natolik poškozená, že již nehraje a některé píšťaly chybí úplně. Za špatný stav kovových píšťal může také fakt, že byly vyrobeny z tenkého plechu s vysokým obsahem olova.¹² Mixtura je často repetující.

¹⁰ SEHNAL, Jiří. *barokní varhanářství na Moravě II. díl – Varhany*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, univerzita Palackého, 2004.

¹¹ MICHEK, Dalibor. *Restaurátorský záměr na obnovu varhanní stroje kostela svatého Václava ve Zvoli*.

¹² Dalibor Michek. osobní setkání.

Vzduch je do varhan hnán papírovou trubkou z půdy kostela, kde se nachází elektrický ventilátor. Tím varhany velice trpí kvůli odlišné teplotě a vlhkosti v prostorách půdy. Měch je klínový.

Hrací stůl je umístěn těsně u zábradlí kůru a varhaník sedí čelem k oltáři. Klaviatura manuálu je až na několik kláves pravděpodobně původní. Rám se zdobenými bočnicemi je původní s jistotou. Na každé straně manuálové klaviatury je po pěti rejstříkových táhlech. Po levé straně jsou umístěny obě Copuly a pod nimi pedálová táhla, ostatní jsou po pravé straně hracího stolu. Manubria nejsou stejná, ale liší se tvarem a odstínem dřeva. Některá jdou vytáhnout velice snadno, jiná za použití síly. Rejstříkové štítky jsou nepůvodní a kazí celkový dojem. Klaviatura pedálu není opatřena boky ani předním čelem. Klaviatura manuálu je inverzní. K osvětlení slouží lampa umístěná na hracím stole, pedál osvětlen není. Varhany se zapínají a vypínají zeleným a červeným tlačítkem,

esteticky necitlivě umístěným po varhaníkově levé ruce vedle manubrií. Pedálnice je rovná. Varhanní lavice je posuvná, nicméně mezi hracím stolem a varhanní skříň je velmi málo místa.

Varhany jsou již v katastrofálním stavu. V rejstříku Octava 1' netěsní ventil a při vytažení tohoto rejstříku varhany „pískají“. Mimo to se vytáhne i rejstřík Quinta 1 3/5', což je zapříčiněno dřením abstraktů o sebe. Manuálová hra je obtížná, protože klávesy jdou stisknout těžce a zabírají až téměř úplně dole, mechanika je velmi hlučná. Pedálové píšťaly jsou v havarijním stavu, ve varhanách se nachází hromádky pilin, lavice je také dost poškozená. Skříň je kromě znatelného působení červotoče také popsána farníky. Další nepříjemná věc je, že manuál byl násilně chromatizován a začíná až tónem E, ale v pedálu byla zachována krátká oktáva. Vyšší varhaník bude mít také problém se za varhany vejít, neboť je zde velmi málo místa. Mnoho tónů již nehraje. Nehraje také celý rejstřík Quinta 1 3/5'. Kromě toho jsou varhany značně rozladěné.

Nástroj se výborně hodí pro českou hudbu z období baroka a klasicismu, případně pro menší skladby z německých a italských zemí. Absence manuálových tónů C–Dis je velkým omezením, se kterým je nutno počítat a pečlivě vybrat repertoár.

V současnosti se již rozeběhlo restaurování. Místní farář se rozhodl, bez jakékoliv konzultace, svěřit restaurátorské práce firmě Attentus Qualitatis z Lomnice u Tišnova. Firma však nemá licenci na opravu historických nástrojů. Restaurování skříňe má na starost Ivo Staněk z Dolních Kounic. Celková částka by měla být 2 379 175 Kč¹³. Oprava má probíhat do roku 2023 v několika

¹³ Text o generální opravě varhan umístěn na nástěnce kostel svatého Václava ve Zvoli

etapách, zatím je odvezen pedál. Doufejme, že se restaurování podaří a nástroj bude dobře sloužit dalším generacím.

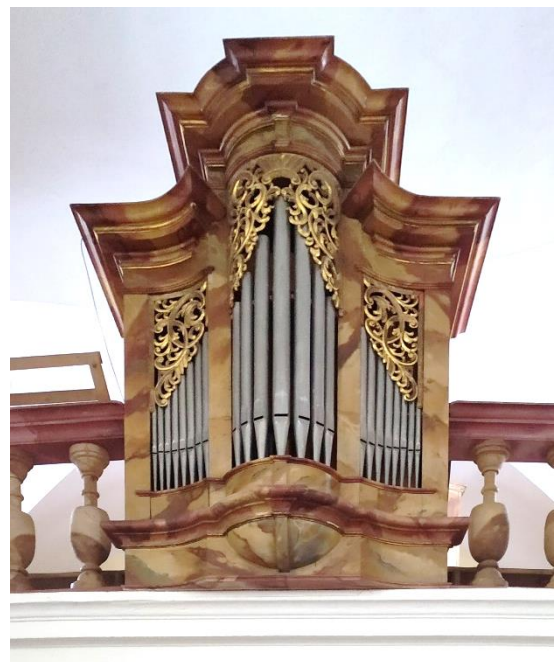
1.4 Nové Město na Moravě – hřbitovní kostel Nanebevzetí Panny Marie

Kromě velkého farního katolického kostela se nachází v Novém Městě na Moravě i hřbitovní kostel Nanebevzetí Panny Marie. O původu varhan na „kostelíčku“¹⁴ se vedou spory. Dříve se mělo za to, že varhany postavil v polovině 19. století František Svítal starší, jelikož rod Svítalů působil v Novém Městě a bratr Františka Svítala, Bedřich Svítal, zde působil jako děkan.¹⁵

Při generální opravě v říjnu 2010, kterou provedl varhanář Jan Kubát z Kutné Hory, bylo zjištěno, že varhany jsou postaveny z dvojího materiálu. V konstrukci měchů byl také nalezen nápis Španěl a letopočet 1821. Z toho Jan Kubát usoudil, že varhany původně pochází z dílny Španělů jako pozitiv bez pedálu, a pedál k nim dostavěl v roce 1889 František Svítal mladší, o čemž svědčí i nápis vedle manuálové klaviatury.

Ovšem při konfrontaci s historickými prameny dostaneme odlišný příběh. Roku 1853 nechal tehdejší farář Bedřich Svítal obnovit interiér hřbitovního kostela. Ve farní kronice se nachází zápis o nových varhanách, daru farářova bratra, varhanáře Františka Svítala. O těchto varhanách se také dočteme v knize kostelních účtů, která je uložena v okresním archívu ve Žďáru nad Sázavou, kde je nástroj popsán jako „Orgel mit 8 Registern sammt Pedal“.¹⁶

Toto tvrzení potvrzuje i Petr Koukal, který to vysvětluje tím, že Svítal byl jako varhanář uznávaný i za regionálními hranicemi a opravoval nebo stavěl varhany po celé české zemi, mohl použít část Španělových varhan z jiného kostela.

Letopočet 1889 vysvětluje tak, že v tomto roce prošly varhany pravděpodobně nějakou větší opravou. Během 20. století se u varhan nejspíš vystřídala řada varhanářů, o čemž vypovídá několikrát přepsaná a přeškrтанá dispozice vedle manubrií. Bohužel, farní kroniky se o varhanách prakticky nezmiňují.

První zápis o varhanách ve farní kronice je až z roku 2010, ve kterém proběhla již zmiňovaná generální oprava varhan, kterou provedl Jan Kubát z Kutné Hory. Oprava se týkala odstranění následků působení červotoče, doplnění píšťalového fondu a drobné změny dispozice, nové potažení obou měchů, které už byly prasklé.

¹⁴ Jak je lidově označován

¹⁵ KŘESADLO, Vít, *Varhany v kostelíčku v Novém Městě aneb příběh poněkud odlišný*, Novoměstsko 2010.

¹⁶ Varhany s osmi rejstříky a pedálem

Jedná se o velmi malý, jednomanuálový mechanický nástroj s krátkou oktávou a pedálem. Vzhledem k výšce kostela je kůr extrémně nízký. Ačkoliv je doba postavení z druhé poloviny 19. století, jedná se spíše o klasický barokní nástroj.

Dispozice před opravou 2010

Manuál C–c³, krátká oktáva, 45 kláves i tónů

Kopula 8´

Principál 4´

Flétna 4´

Kryt 2´

Kvinta 1 1/3´

Mixtura 3X 1´

Pedál C–a, krátká oktáva, 18 kláves, 12 znějících tónů

Oktávbas 8´

Superoktáva 4´

Materiál pro stavbu píšťal byl u Kopuly 8´ a Flétny 4´ dřevo. Ze dřeva byly také vyrobeny tóny C, D v Principálu 4´, který se částečně nachází v prospektu a diskant uvnitř varhanní skříně. Ostatní píšťaly manuálu jsou kovové, píšťaly pedálu dřevěné.

Současná dispozice varhan po roce 2010

Manuál C–c³, krátká oktáva, 45 kláves i tónů

Kopula 8´

Principál 4´

Flétna 4´

Kvinta 3´

Oktáva 2´

Mixtura 3X 1´

Pedál zůstal beze změny.

Při opravě v roce 2010 nedošly žádných změn Kopula 8, Flétna 4´ a Mixtura 3x 1´, pouze byly vyměněny píšťaly, které byly ve špatném stavu. Rejstřík Kvinta 3´ vznikl z Krytu 2´ o čemž svědčí kryté píšťaly do d². Oktáva 2´ vznikla z Kvinty 1 1/3´ s doplňkem. Jak již bylo zmíněno, dispozice

byla mnohokrát předělávaná a nástroj prošel mnohdy necitlivými zásahy. Současná dispozice by snad měla odpovídat dispozici původní.

První manuál spolu s hracím stolem jsou umístěny v zábradlí ve varhanní skříni, která je pouze decentně zdobená. Pedál spolu s měchy se nachází za varhaníkovými zády v jakési dřevěné ohrádce. Píšťaly pedálu jsou řazeny ve dvou řadách, blíže k varhaníkovi Superoktáva, za ní Oktávbas. Pedálové píšťaly jsou řazeny na C a Cis stranu. Manuálové píšťaly jsou pak řazeny takto: nejbliže k varhaníkovi se nachází Mixtura, před ní Principál 2', Kvinta, Flétna, Kopula.

V prospektu na nachází 27 píšťal Principálu 4' ve třech polích, z kterých je prostřední největší. Píšťaly nejsou řazeny na C a Cis stranu, ale zleva od největší po nejmenší. U čtyř nejhlubších píšťal Oktávbasu 8' bylo použito krepování, které bylo též použité i u tónu D Principálu 2'.

Varhanní skříň je připevněná ke stropu železnou tyčí. Také z pedálové skříně vedou dvě železné tyče na zadní stěnu.

Elektrický ventilátor se nachází po pravé straně pedálové skříně. O tlak vzduchu se starají dva klínové měchy. V případě výpadku proudu se dá pokračovat ve hře, neboť dvě šlapky pro kalkanta, které se nachází po pravé straně varhan, jsou plně funkční.

Klaviatura pro manuál je pravděpodobně původní. Klaviatura pedálu byla udělána nově v roce 2010. Manubria se zdají být původní. Označení rejstříků, včetně stopových výšek je nalepeno na lístečcích vedle manubrií. Nápis s názvy rejstříků na varhanní skříni zůstaly. Jako stojan na noty slouží víko od klaviatury.

S varhanní lavicí se může volně pohybovat v rámci omezeného prostoru mezi hracím stolem a skříni pro pedál. Není zde umístěno žádné zrcadlo a varhaník vidí na oltář výřezem v manuálové skříni skrz píšťaliště.

Velmi neesteticky je u těchto varhan také zařízena elektroinstalace. Již zapínání s nápisem „tahem zapni, stiskem vypni“ umístěné na po varhaníkově levé ruce za jeho zády není zrovna pro barokní varhany to pravé. Dále je otřesným způsobem veden elektrický kabel ke světlu (viz foto). Mikrofon a zásuvka přidělaná na varhanní skříni celkový dojem nevylepšují.

Pocit z varhanní hry je velice rozpačitý. Manubria jdou vytáhnout pouze za pomoci velké síly, což znesnadňuje práci varhaníka, který si chce při hře sám registrovat. Další velkou nevýhodou je umístění pedálu hned za zády varhaníka, takže hra zní z pozice varhaníka velmi zkresleně a rejstříky manuálu jsou málo slyšet přes pedál. V pedálu je vystavěna pouze nejhlubší oktáva, zbylé tóny

repetují, proto se zde obtížně interpretují skladby, které předpokládají větší rozsah pedálu než jen nejhlubší oktáva. Manuálová hra je celkem příjemná, klávesy mají nižší ponor. Naneštěstí je nástroj v současné době značně rozladěný. I když se jedná o malý kostel, vzhledem k prostoru by byl adekvátní nástroj o něco málo větší, což bohužel k malému a extrémně nízkému kůru není možné.

Nástroj v současné době slouží pouze při pohřbech a týden při mších svatých po pouti na svátek Nanebevzetí Panny Marie. Jinak se mše konají v hlavním kostele, takže tyto varhany pomalu začínají chátrat.

2 Romantické varhany

V této kapitole je uvedeno pět nástrojů. Nejstarší z nich se nachází v Novém Veselí, nejnovější v kostele svatého Prokopa ve Žďáru nad Sázavou. Kromě nich jsou v kapitole také varhany z kostela svatého Bartoloměje v Rozsochách, v Novém Městě na Moravě v evangelickém kostele a v kostele svaté Marie Magdaleny v Olešné. Varhany v evangelickém kostele v Novém Městě na Moravě jsou jediné mechanické z této kapitoly, ostatní nástroje jsou pneumatické. Všechny kromě varhan u svatého Prokopa zní po zvukové stránce velice pěkně. Jedná se většinou o malé jednomanuálové varhany.

2.1 Nové Veselí – kostel sv. Václava

Kostel sv. Václava v Novém Veselí byl vysvěcen roku 1757. Současné varhany zde postavil roku 1804 Pavel František Horák, varhanář z Kutné Hory, za 545 zlatých.¹⁷ Bohužel kroniky z předchozích let se nedochovaly, a tak nemáme k dispozici žádné informace o tom, jestli zde předtím stál jiný nástroj.

První zmínku o opravách varhan máme až z roku 1976, kdy se Jaroslav Hubený z Protivína nabídl, že provede generální opravu varhan. Varhany odvezl a vrátil je na konci roku, ovšem nepodařilo se je uvést do provozuschopného stavu. Práce byla svěřena Dřevopodniku města Brna. Varhanář Holčapek slíbil v následujícím roce varhany opravit.¹⁸

Roku 1977 tedy konečně proběhla generální oprava varhan, dopadla naštěstí výborně. Na opravě se podílel i varhanář Karel Zadák. Skříně byly napuštěny proti červotoči a byl postaven nový hrací stůl. Traktura byla též předělaná na pneumatickou. Přípravy probíhaly v dílně v Brně.

Samotná instalace na místě se odehrála v říjnu, během jednoho týdne byly varhany postaveny.

Druhá velká oprava varhan proběhla v roce 2002, přestože zápis z farní kroniky je až z roku 2003. V kronice je pouze uvedeno, že opravu provedla firma Karel Zadák za 78 850 Kč.

Jedná se o jednomanuálový 11 rejstříkový pneumatický nástroj.

Dispozice

Manuál C–g³, 56 kláves i tónů

Principál 8´

Kryt 8´

Gamba 8´

Salicionál 8´

Oktáva 4´

Flétna dřevěná 4´

¹⁷ VARHANY.NET [online]. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=895>.

¹⁸ PEŇÁZ, Jan [online]. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <https://www.poutnik-jan.cz/farnost-nove-veseli--c/farni-kronika-nove-veseli-od-r-spasy-2009/ii-dil-od-r-1970/>.

Roh kamzičí 2´

Mixtura 1 1/3´ 3X

Pedál C–f¹, 30 kláves i tónů

Subbas 16´

Echobas 16´

Oktávbas 8´

Spojky

I/I 16´

I/I 4´

I/P

Kolektivy

Piano, Mezzoforte, Forte, Pléno, Tutti

Vypínač

Volná kombinace A

Crescendový válec

Vypínač crescendo

Podíváme-li se v kostele sv. Václava v Novém Veselí na kůr, uvidíme v malém výklenku uprostřed kůru menší varhanní skříň, než bychom možná očekávali. Na ní nás zaujmou tři andělíčkové, z nichž prostřední je největší. Tato varhanní skříň je zařazena jako kulturní památka a je velmi hezky zdobená. V prospektu se nachází 41 němých píšťal v celkově pěti píšťalových polích. Při bližším pohledu zjistíme, že stav prospektových píšťal je katastrofální. Většina píšťal je zprohýbána nebo mechanicky poškozena.

Píšťaly ve varhanní skříni kupodivu nejsou řazeny v řadách kolmo ke kostelu, nýbrž v zástupu za sebou, od nejmenších píšťal vpředu až po největší vzadu. Po pravé straně nalezneme píšťaly pedálu: dřevěný Subbas 16´ a Echobas 16´ a kovový Echobas 8´, poté pokračují manuálové píšťaly od největších po nejmenší. Manuálové píšťaly s výjimkou Krytu 8´ a některých píšťal Flétny 4´ jsou kovové. Píšťaly, vyjma prospektových, jsou v dobrém stavu, poškození červotočem není u dřevěných patrné.

Uvnitř varhan se nachází plovákový měch. Velmi hlučný elektrický ventilátor se nalézá v chodbě za varhanami, ale i přes zavřené dveře je slyšet. Po varhaníkově levé ruce pak je funkční šlapka pro kalkanta.

Hrací stůl stojí mimo varhanní skříň, čelem k oltáři. I přes to, že má varhaník dobrý výhled na oltář, nachází se na varhanní skříni přimontované velké zrcadlo. Rejstříkové sklopy nalezneme nad hracím stolem. Nad nimi se nalézají páčky volné kombinace A. Varhany můžeme zapnout tlačítkem po levé straně. Pod klaviaturou se nachází kolektiv. Manuál je osvětlen světlem přimontovaným na varhanní skříni, pedál osvětlen není. Zhruba uprostřed pedálnice najdeme crescendový válec, který výborně funguje a v největší síle má stejné rejstříkové obsazení jako Pléno. Vedle něj nalezneme vypínač válce, který ale nefunguje. Pedálnice je konkávní a lavice posuvná. Ukazatel crescendového válce je po pravé straně. Mixtura často repetuje, oktávové spojky nejsou prostavěny.

Pocit ze hry je velice dobrý. Varhany mají mnoho osmistopých registrů, díky nimž je zvuk plný a má dobrý basový základ. Chod kláves je lehký a klávesy zabírají nahoře. Zpoždění je na pneumatický nástroj velmi malé. Tremolo je hlučné a nemá téměř žádný efekt. Nástroj se často využívá při liturgii, koncerty se zde nekonají. Varhany se skvěle hodí k interpretaci romantických skladeb, bohužel mají pouze jeden manuál, což je velmi limitující. Kromě C v Principálu 8' vše funguje bez problémů. Tyto varhany jsou pro své zvukové bohatství také vhodné pro improvizaci.

Dle mého názoru se jedná o velmi podařený nástroj, je pouze škoda, že nemá koncertní uplatnění.

2.2 Rozsochy – kostel svatého Bartoloměje

V inventárním seznamu z roku 1763 čteme záznam, že toho roku byly pořízeny jedny nové varhany, které měly šest rejstříků.¹⁹ Tyto varhany se však nedochovaly a nemáme o nich žádné podrobnější informace.

Roku 1893 byly pořízeny nákladem kostelní konkurence²⁰ nové varhany o osmi rejstřících za cenu 900 zlatých. Varhany postavil Metoděj Svítal, varhanář z Nového Města.

Další záznam o varhanách nalezneme v kronice až z roku 1929, ve kterém proběhla generální oprava varhan, která stála 14 000 korun. Opravu provedl pan Karel Čápek, varhanář z Poličky, a byl také pořízen elektrický ventilátor. Pravděpodobně tento varhanář změnil původní mechanickou trakturu na pneumatickou.

Od 9. do 12. března 1959 provedli pánové J. Čápek a J. Bala z Komunálního podniku v Kutné Hoře generální opravu varhan, náklad byl hrazen z prostředků farnosti. Čeho se generální oprava týkala nebo kolik stála, v záznamech chybí.

Další generální oprava varhan proběhla v roce 1993, kterou od 14. června provedl varhanář Ing. Zdeněk Hromádka z Frýdku-Místku, který též potom varhany několikrát opravoval. V roce 1999 byl při opravě zabudován bezhlučný ventilátor na půdu kostela.

Jedná se o jednomanuálový nástroj s pedálem, který je umístěn v jedné varhanní skříni.

Dispozice

Manuál C–f³, chromatický, 54 kláves i tónů

Principál 8´

Kryt 8´

¹⁹ Všechny informace o této kapitole pochází z obecní kroniky obce Rozsochy

²⁰ Na Moravě byla zákonem č. 11 z 1864 zemského zákona a v českých zemích zákonem číslo 50 1874 říšského zákona uzákoněna kostelní konkurence, tj. povinný příspěvek vybíraný od obyvatel, hlásících se k určitému náboženství, formou přirážky k obecní dani. Tuto povinnost měly i ve farnosti sídlící právnické osoby. Vybrané prostředky sloužily k úhradě náboženských potřeb farnosti, do které poplatník příslušel. Správu těchto prostředků vykonávaly kostelní konkurenční výbory

Salicionál 8'
Oktáva 4'
Flétna 4'
Mixtura 2'

Pedál C–h, 24 kláves, v současnosti 12 tónů

Subbas 16'
Cello 8'

Spojky

I/P
I/I 4'

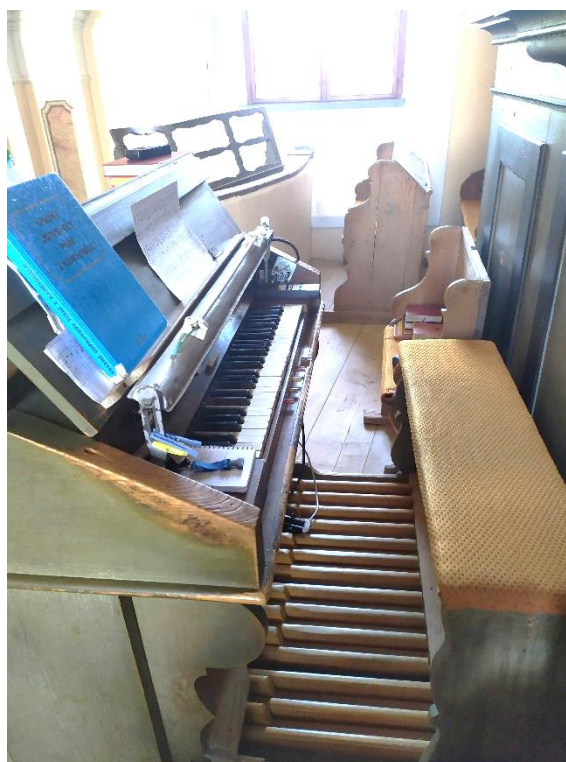
Kolektivy

Piano, Mezzoforte, Tutti

Při pohledu na kůr vidíme za obrazem Panny Marie a letopočtem 1763 střídmě zdobenou varhanní skříň a v ní ve čtyřech píšťalových polích 32 píšťal Principálu 8'. Zbylé manuálové rejstříky jsou řazeny za ním. Většina píšťal s výjimkou Krytu 8' a Flétny 4' jsou kovové. Za manuálovými píšťalami se nachází na své vzdušnici dřevěné píšťaly pedálu. Nejvyšší čtyři píšťaly Subbasu 16' by se kolmo nevešly, a tak jsou položeny vodorovně pod píšťalami manuálu. Většina píšťal je ve špatném stavu. Najdeme zde píšťaly zprohýbané, některé přelepené leukoplastí nebo jinak poškozené. Působení červotoče však na pedálových píšťalách není patrné. Mixtura málo repetuje.

Elektrický ventilátor se nachází v levé části varhanní skříňe, vedle něj je umístěn plovákový měch. Nalezneme zde také šlapku pro kalkanta. Ve varhanách můžeme objevit i hromádku dřevěných píšťal, zřejmě patří nějakému krytu. Varhaní skříň je bohatě posetá podpisy farníků. Nalezneme zde také věšák na oděv.

Varhanní stůl je volně postavený čelem k oltáři. Jelikož varhaník pohodlně vidí na oltář, není zde potřeba žádné zrcadlo. Průchod kolem varhan je mezi hracím stolem a zábradlím kůru.

Manubria s rejstříky nalezneme v jedné řadě nad klaviaturou a pod přimontovaným topením, aby nebylo v zimě varhaníkovi chladno na ruce. Kolektivy jsou pod klaviaturou. Manuálové osvětlení je zajištěno světlem, které je přišroubované na prospektu varhan, pedál osvětlený není. Další topení se nachází za pedálnicí. Lavice je posuvná, pedál rovný. Zapínání se provádí zeleným a vypínání červeným tlačítkem a zásuvky nalezneme z boku varhan.

Na pneumatickou trakturu kladou klávesy nezvykle velký odpor, což dělá hru celkem příjemnou. Klávesy mají i poměrně hluboký ponor. V současné době je rejstřík Subbas 16' mimo provoz a u rejstříku Cello je prostavěná pouze spodní oktáva, horní oktáva repetuje. Za dob Svítla mohlo jít o krásný nástroj, bohužel dnes toho varhany s původním Svítilovým nástrojem nemají moc společného. Zvukově se jedná o dost podprůměrný nástroj. Varhany se využívají pouze při liturgii, varhanní koncerty už zde mnoho let neprobíhají.

2.3 Nové Město na Moravě – evangelický kostel

Dle farní kroniky²¹ se první „pokus“ postavit varhany uskutečnil okolo roku 1800. Varhany zbudoval místní občan Filip Kubík. Nástroj však nebyl přijat a farníci dávali přednost zpěvu bez doprovodu varhan, proto uražený Kubík nástroj odvezl.

Teprve v roce 1849 vznikl požadavek na nové varhany. 20. dubna 1849 byl pověřen František Svítal starší, aby postavil nové varhany. Nový nástroj stál 800 zlatých šajnů a obsahoval 10 rejstříků.

Dispozice Svítalových varhan

Manuál

Principal (cín)

Quinta

Quinta minor

Octava (cín)

Mixtura (cín)

Flauta (dřevo)

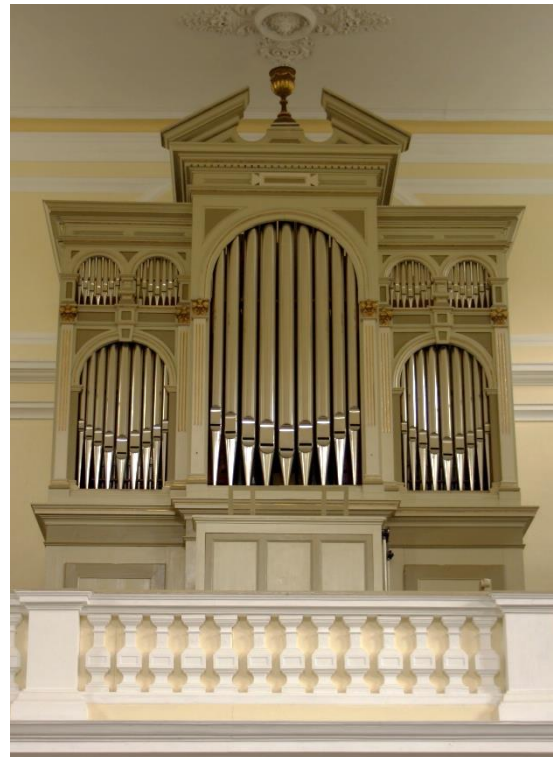
Basson (cín)

Pedál

Subbas

Violonbass

Octavbass

Stopové výšky rejstříků ani rozsahy kláves nejsou v kronice uvedeny.

Varhany sloužily dobře až do zbourání staré modlitebny roku 1898. Nové varhany se zatím nepožadovaly, ale byl osloven Metoděj Svítal, aby v novém kostele postavil novou varhanní skříň, hrací stůl a rejstříkový fond starých varhan rozšířil. Výsledek ovšem zřejmě nebyl dobrý, neboť čteme: „Tyto varhany se však hned při posvícce kostela neosvědčily“.

Proto byla hned o rok později (1899) oslovena firma E. Š. Petr z Prahy, aby postavila nové varhany. Nástroj dohromady stál 1000 zlatých. Ze starých Svítalových varhan zůstal podle

²¹ Všechny prameny pochází z kroniky sboru, uloženo na faře českobratrské církve evangelické v Novém Městě na Moravě

smlouvy pouze Principal 8'²² a varhanní skříň. S novým nástrojem, opus 126, byl sbor spokojen a tyto varhany fungují dodnes. Byla vyměněna Gamba 8' za Superoctavu 2'.²³

Dispozice Petrových varhan

Manuál C–f³, 54 kláves i tónů

Burdon 16'

Principál 8'

Flétna harmonická 8'

Salicionál 8'

Vox celeste 8'

Flétna 4'

Oktáva 4'

Mixtura 2 2/3

Roh anglický 8' (jazyk)

Pedál C–d¹, 27 kláves i tónů

Subbas 16'

Oktávbas 8'

Spojky

Spojka I/P

Kolektivy

Piano, Forte, Pléno

V roce 2005 a 2007 proběhlo ve dvou etapách restaurování varhan Daliborem Michkem, který kromě restaurování vyrobil i Gambu 8' po vzoru jiných Petrových varhan z kostela Narození sv. Jana Křtitele v Přibyslavi.

Všechny rejstříky jsou umístěny v jedné skříni. Vpředu jsou manuálové rejstříky, za nimi rejstříky pedálu. Píšťaly jsou děleny na C a Cis stranu. V prospektu se nachází 27 píšťal Principálu 8' ve třech velkých píšťalových polích a němé píšťaly ve čtyřech malých píšťalových polích. Varhanní skříň je pouze decentně zdobená a nad prostředním travé se nachází kalich.

²² E. Š. Petr, *Rozpočet stavby varhan pro evangelický kostel v Novém Městě na Moravě.*

²³ MICHEK, Dalibor, *Restaurátorský záměr na opravu varhan 2005.*

Traktura je mechanická, vzdušnice kuželková. O tlak vzduchu se stará plovákový měch. Motor je umístěn po levé straně varhan mimo varhanní skříň. K dispozici je i šlapka pro kalkanta, která je v současné době nefunkční.

Hrací stůl je umístěn mezi varhanní skříň a zábradlím čelem k oltáři. Varhaník má při hře dobrý výhled na oltář, proto není potřeba žádné zrcadlo ani jiné zařízení. Nástroj je jednomanuálový s pedálem. Rejstříková manubria jsou po obou stranách hracího stolu. Lavice je patrně původní od Petra a dá se s ní manipulovat, není však výškově nastavitelná, zespodu bylo namontováno topení. Pedálnice je rovná. Také ne úplně šťastně jsou řešena tlačítka pro zapínání varhan z boku varhanního stolu a zásuvky, které kazí výsledný dojem z nástroje.

Klávesy mají celkem hluboký ponor a hra je relativně hlučná. Mezi varhanní skříň a hracím stolem není mnoho místa a větší varhaníci budou mít problém se za varhany vejít. Technicky je nástroj ve výborném stavu, vše bez problémů funguje. Zvukově se jedná o malý, ale nádherný romantický nástroj s krásnými jednotlivými hlasy a příjemným plénem.

Nástroje se hojně užívá při bohoslužbách, ale koncerty jsou zde pouze zřídka, což je škoda, jelikož se jedná o nádherný a inspirativní nástroj.

Ohledně použitelné literatury je obrovská škoda, že má nástroj pouze jeden manuál, protože romantická literatura předpokládá většinou dva a více manuálů. Ovšem výborně by zde vyzněly skladby německých romantiků, například F. Mendelssohn-Bartholdy, R. Schumann a další.

Tento nástroj určitě stojí za návštěvu a je velké potěšení na něj hrát.

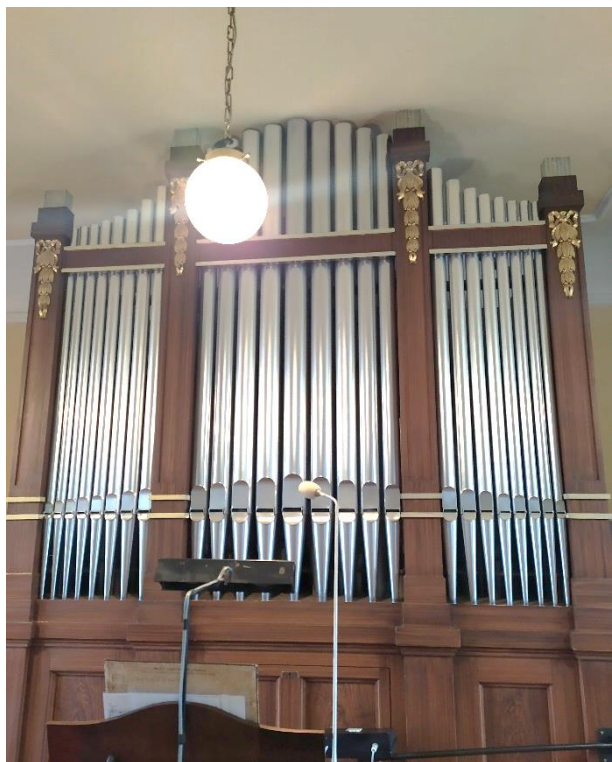
2.4 Olešná – kostel svaté Marie Magdalény

První zmínka o varhanách v kostele sv. Marie Magdalény v Olešné je ve vizitační zprávě z roku 1778, kde se píše o dřevěném kůru pro hudebníky, na kterém je pozitiv. Další zmínka je až z roku 1790, ve kterém bylo dokončeno rozšíření gotického kostelíka, který byl prodloužen a zvýšen. V tomto roce se zakoupil zachovalý pozitiv ze zrušené kaple sv. Matouše v Jimramově za 120 zlatých. Roku 1846 byl tento pozitiv opraven.

Sloužil až do roku 1859, kdy byly brněnským varhanářem Ferdinandem Mikšou postaveny nové mechanické varhany, nákladem 570 zlatých z náboženského fondu. O jejich rejstřících a velikosti se nezachovala žádná zmínka, pouze zprávy o opravách v letech 1908 a 1914. O opravě v roce 1925 se dočítáme, že ji provedl varhanář Jan Mudroch z Tišnova. Dal novou pedálovou klávesnici, lomený pedál změnil. Opravil klávesnici manuálu, měch a vzdušnice. Celý nástroj rozebral a vyčistil. Vyndal rejstřík Mixturu a dal nový – Gambu.²⁴

Z roku 1957 je ve farní kronice zápis o častých závadách a opravách, proto bylo rozhodnuto pořídit varhany nové. Podle dopisu faráře Vincence Kudra z Přímětic lze usoudit, že se rozhodovalo mezi firmou Tuček a Rieger. Kudr zde firmu Tuček haní, dokonce označuje jejich nástroje za „jarmareční zboží“ a doporučuje firmu Rieger. Oproti původnímu návrhu doporučuje přidat Gambu 8' a v pedálu odebrat Cello 8' a nechat pouze Subbas 16', který prý bohatě stačí. Jako hlavní doporučuje přidat spojku Suboktávovou.

Dále doporučuje pořídit elektrický motor, který by stál 3500 korun, ale na tuto investici nedošlo. Nástroj nakonec postavila firma Rieger jako opus 2791 a stál 28 215 korun. Ve smlouvě čteme

platové podmínky: dle zvláštního ujednání. To znamenalo, že firma vyšla farnosti vstříc, když žádala, aby bylo zaplaceno 50 % částky až při dodání a namontování varhan v kostele a nebyla placena žádná záloha. Druhá polovina pak měla být zaplacena během jednoho roku od postavení varhan. Do konce srpna 1937 byly varhany postaveny, 3. září proběhla kolaudace a ke svěcení došlo 26. září.

Dochovaly se i dva dopisy od bratří Riegrů, že by si varhany vzali do stálé péče, z druhého dopisu z 12. května 1939 lze usoudit, že první nabídka za paušální taxu 160 korun byla odmítnuta. Zdali nabídku z roku 1939 farnost přijala, není zřejmé.

²⁴ DVOŘÁK, Jiří, *Varhany v Olešné*, Novoměstsko 2019.

Ještě v roce 1937 rozšířila stavební firma Šmída z Nového Města na Moravě kůr o 1,5 metru. Je velká škoda, že to bylo až po dokončení varhan, protože by zde mohl stát větší nástroj. Varhany sloužily dobře mnoho let. V roce 1950 byl k varhanám dán elektrický ventilátor. Bohužel se ne zvolilo nejšťastnější řešení a ventilátor byl umístěn na půdu kostela.

První velká oprava proběhla až v roce 1984 Janem Kubátem z Kutné Hory. Na doporučení Josefa Večeři, ředitele Základní umělecké školy, varhaníka a učitele na Gymnáziu v Novém Městě na Moravě, byl rejstřík Gamba 8' vyměněn za Flétnu lesní 2', aby varhany získaly „lepší“ zvuk. U Mixtury bylo zvýšeno ladění a bylo přidáno tremolo, které se zapíná neoznačeným malým táhlem vedle rejstříkových sklopek.

Roku 2000 byl instalován nový ventilátor již vedle varhan. Po starém ventilátoru zbyl ve skříni vyřezaný otvor.

Po této opravě sloužily varhany až do roku 2019, ve kterém proběhla druhá generální oprava, kterou provedl varhanář Bohumil Žloutek. Oprava stála 130 000 Kč. V rámci této opravy byly opraveny pouze drobné závady na píšťalách, mnišky na manuálovém a pedálovém relé se musely kompletně vyměnit. Byla již viditelná práce červotoče, proto byly varhany ošetřeny Xylamonem.²⁵

Jedná se o jednomanuálový pneumatický nástroj s 8 rejstříky, který je umístěn v jedné skříni.

Dispozice

Manuál C–f³, 54 kláves i tónů

Principál 8'

Salicionál 8'

Bourdon 8'

Oktáva 4'

Flétna 4'

Flétna lesní 2' (původně Gamba 8')

Mixtura 3X

Pedál C–d¹, 27 kláves i tónů

Subbas 16'

Spojky

Spojka superoktávová

²⁵ ŽLOUTEK, Bohumil, *Zpráva o restaurování varhan v Olešné*, 2019

Spojka suboktávová

Spojka pedálová

Kolektivy

Piano, Mezzoforte, Forte, Tutti, vypínač

ukazatel vzduchu, který je v současné době již nefunkční
od roku 1984 tremolo

Varhanní skříň je téměř bez ozdob. 25 prospektových píšťal Principálu 8' je řazeno ve třech polích. Píšťaly jsou děleny na C a Cis stranu.

Ve varhanní skříni se nachází nejprve rejstříky manuálu seřazené směrem od oltáře: Principálové píšťaly, které se nevešly do prospektu, dále Burdon 8', Salicionál 8', Flétna lesní 2' Flétna 4', Mixtura 3X a úplně vzadu uzavírá Subbasu 16'. U části píšťal Subbasu bylo použito krepování, u nejhlubší píšťaly dokonce dvojitě. Většina manuálových píšťal je kovová. Výjimku tvoří 24 píšťal Bourdonu 8' a 17 píšťal Flétny 4', které jsou vyrobeny ze dřeva. Píšťaly Subbasu 16' jsou všechny dřevěné. Současný elektrický ventilátor je umístěn vedle varhanní skříně po pravé straně varhan (z druhé strany než původní z roku 1950). Vedle ventilátoru nalezneme i šlapku pro kalkanta, která byla nakonec ponechaná a ukazatel vzduchu ještě od firmy Rieger. O tlak vzduchu se dnes stará plovákový měch umístěný uvnitř varhanní skříně.

Hrací stůl stojí volně před varhanní skříni. Za varhanní lavicí se nachází malý prostor, takže by bylo možné za hracím stolem i projít, ale je zarovnan židlemi, které slouží jako odkládací plocha pro notový materiál a jiné věci.

Uprostřed klaviatury čteme zlatým písmem nápis Rieger, nad kterým se nachází rejstříkové sklopy ve třech polích. Nalevo stojí osamocená sklopa Subbasu 16', v prostředním poli manuálové rejstříky a napravo spojky. Rejstříkové sklopy nejsou očíslovány, je zde pouze název rejstříku a stopové označení. U tremola chybí cokoliv, co by nás na něj upozornilo.

Pod klaviaturou pak nalezneme kolektivy a vypínač. K výhledu na oltář není potřeba žádné

zrcadlo, protože průměrně vysoký varhaník vidí s přehledem na oltář. Pro notový materiál slouží stojan přimontovaný na vrch varhanní skříně. Vedle něj je také umístěno světlo, které bohatě

stačí. Přímo nad varhanami se ještě nachází lustr. Pedál osvětlen není. Nad klaviaturou někdo ještě přimontoval topení. Pedálnice je konkávní a varhanní lavice je posuvná.

Červotoče se ve varhanách naštěstí podařilo vyhubit, avšak napadení lavice je od něj velice znatelné. Naštěstí se díky svědomité práci místního varhaníka i z lavice podařilo červotoče dostat a zbyly po něm jen hluboké jizvy. V současné době jedinou stopou červotoče ve varhanách je z boku asi dvou manuálových kláves.

Všechny tóny i pomocná zařízení bez problému fungují. Superspojka a subspojka nejsou prostavěné. Výsledný zvuk je velice příjemný a při použití oktávových spojek bohatě naplní celý kostel.

Matoucí je, že při výměně v roce 1984 byl rejstřík Gamba 8' nahrazen Flétnou lesní 2'. Bohužel nikdo nevyměnil sklopku, na které je pořád napsáno Gamba 8'. Dalším problémem je Mezzoforte, ve kterém se původně nacházely rejstříky Salicionál 8', Bourdon 8', Gamba 8' a Flétna 4'. Již zmíněná Gamba byla nahrazena Flétnou lesní 2', která je do této pevné kombinace příliš silná a přehlušuje ostatní hlasy.

Nástroj by se dal výborně použít na interpretaci romantické, zejména německé hudby. Bohužel absence druhého manuálu repertoár značně zužuje, ale přesto si myslím, že je dostatek literatury, která by zde šla skvěle interpretovat. Nástroj se hojně využívá při liturgii, koncertně prakticky vůbec, což je škoda. Varhany určitě stojí za návštěvu, jsou momentálně ve výborném technickém stavu a také mohou být velice inspirativní pro improvizace.

2.5 Žďár nad Sázavou – kostel svatého Prokopa

Původní varhany postavil podle smlouvy z roku 1695 Jan Sieber za 380 zlatých. Sieber dostal šechno potřebné dřevo, pergamen a naturálie: 20 měř žita, 40 mázů másla. Investor také přidal staré Roskošovy varhany.²⁶

Dispozice Sieberových varhan

In Manuali

Principal z G k wideni z Czeynu 8´

Salicional z Materie 8´

Quintadena netzood drzewa netzo z Materie

Octava z Materie 1´

Fletna od drzewa znegyczyho 8´

Octava z Materie 4´

Fugara z Materie 4´

Quinta z Materie 3´

Super Octava z Materie 2´

Sedecima z Materie 1´

Sesquialtera 2´tuplo

Mixtura 4 ter Tuplo z Materie

Pozitivum

Coplmaior od drzewa Lybezne 8´

Coplminor od drzewa 4´

Principal k Wydeni z Czynu 2´

In Pedali

Subbassus od drzewa Otwrzyty 16´

Octava Bassus od drzewa 8´

²⁶ SEHNAL, Jiří *barokní varhanářství na Moravě* II. díl – Varhany. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, univerzita Palackého, 2004

Žádné další informace se o těchto varhanách nedochovaly, víme jen, že byly roku 1870 nahrazeny varhanami Josefa Svítily, což je nemožné, jelikož Josef Svítal byl básník, který se roku 1870 narodil.

O těchto Sieberových varhanách a jejich osudu tedy nevíme vůbec nic.

Současný nástroj postavila roku 1987 firma Dřevopodnik Brno jako opus 82. Jedná se o dvoumanuálový pneumatický nástroj, který je se svými 26 rejstříky největší ve žďárském děkanství.

Dispozice

I. manuál C–g³, 56 kláves i tónů

Burdon 16´

Principál 8´

Flétna dutá 8´

Salicionál 8´

Oktáva 4´

Flétna špičatá 4´

Superoktáva 2´

Mixtura 2´

Trumpeta 8´

Tremolo

II. manuál C–g³, 56 kláves i tónů

Kryt 8´

Vox celeste 8´

Principál 4´

Flétna rourková 4´

Nassard 2 2/3

Flétna lesní 2´

Tercie 1 3/5

Pikola 1´

Akuta 1´

Klarinet 8´

Tremolo

Pedál C–f¹, 30 kláves i tónů

Principálbas 16´

Subbas 16´

Kryt tichý 16´

Oktávbas 8´

Flétna basová 8´

Chorálbas 4´

Pozoun 16´

Spojky

II/I 16´

II/I 8´

II/I 4´

I/I 4´

II/II 16´

II/II 4´

I/P

II/P

Kolektivy

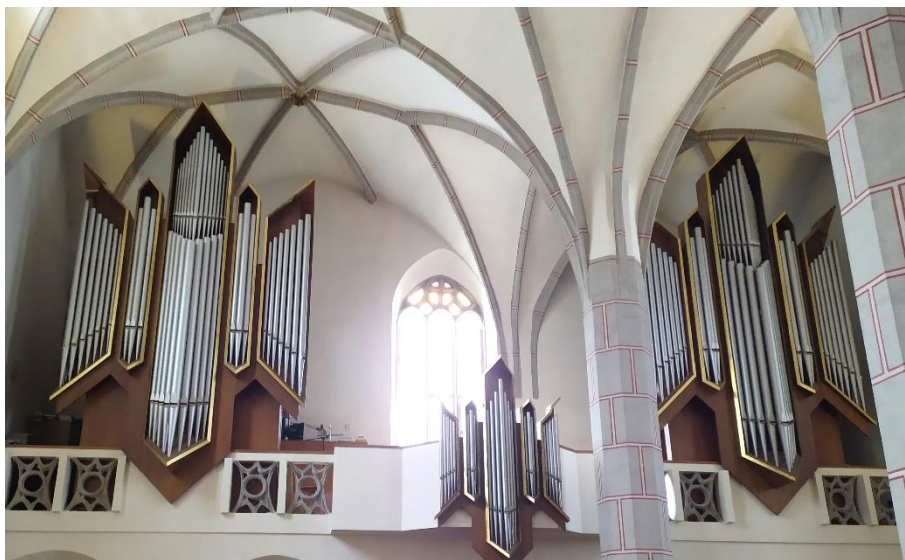
Mezzoforte, Forte, Pléno, Tutti

Vypínač jazyků

Anulátor pedálu, který je velice poruchový a nedá se na něj spoléhat.

Nachází se zde také crescendový válec, který se ovládá velice ztuha, ale plně funguje. Všechny rejstříky druhého manuálu se nachází v žaluzii, která se ovládá žaluziovou šlapkou uprostřed hracího stolu. Žaluzie dobře těsní a zvukový rozdíl je značný.

Při pohledu na kůr vidíme po obou stranách dvě stejné varhanní skříně s velkým množstvím němých píšťal a malý pozitiv kopírující styl velkých skříní. Při příchodu na kůr zjistíme, že celý pozitiv je němý a má pouze dekorativní funkci. Také většina

píšťal prospektu je němá a je umístěna v pěti píšťalových polích, z nich je prostřední největší a obsahuje dvě řady píšťal nad sebou. Pár prospektových píšťal, které nejsou němé, připadají v levé skříně na Principál 8' a v levé skříně na Octavbas 8'. V pravé skříně se na dvou vzdušnicích nachází píšťaly manuálu a na jedné vzdušnici několik píšťal pedálu. Na vzdušnici blíže k oltáři se nachází zbylé rejstříky Principálu 8', Oktávy 4', Flétny špičaté 4', Superoktávy 2' a Mixtury 2'. Na druhé vzdušnici jsou Salicionál 8', Flétna dutá 8', Burdon 16' a manuálovou část uzavírá Trupeta 8'. Všechny píšťaly jsou kovové vyjma nejvyšších píšťal Flétny špičaté 4' a Burdonu 16', které jsou ze dřeva. Za nimi se nachází vzdušnice se třemi pedálovými rejstříky. Pozoun 16', za ním Subbas 16' vyrobený ze dřeva a úplně na závěr Principálbas 16'. O tlak vzduchu se stará jeden plovákový měch.

Ve skříně druhého manuálu najdeme dva plovákové měchy. Jeden menší pro část druhého manuálu, který má i nižší tlak (85 milimetrů vodního sloupce) a jeden velký pro zbytek druhého manuálu a pedál (s tlakem 90 milimetrů vodního sloupce). Zde je řazení píšťal obrácené. Manuálové píšťaly se nacházejí vzadu, pedálové před nimi. Opět zde máme dvě vzdušnice pro manuál a jednu pro pedál. Na první manuálové vzdušnici je Vox celeste 8', Krypt 8', Principál 4', Flétna rourková 4' a Klarinet 8'. Na vzdušnici blíže k oltáři pak nalézáme Akutu 1', Pikolu 1', Tercii 1 3/5', Nassard 2 2/3', Flétnu lesní 2'. Všechny píšťaly druhého manuálu jsou vyrobeny z kovu. Celý tento stroj je uzavřen v žaluziové skříně. Vpředu pak nalézáme zbylé píšťaly pedálu.

V obou varhanních skříních platí, že píšťaly nejsou děleny na C a Cis stranu, ale od největší po nejmenší směrem doprostřed kůru.

Hrací stůl v zadní části kůru je přistavěný hned ke skříní pro první manuál a pedál, bohužel těsně vedle píšťal Pozounu 16'. Varhaník sedí čelem k oltáři, přesto kvýhledu na oltář slouží velká televizní obrazovka. Pedálnice je radiální. Varhanní lavice je posuvná, bohužel však ne výškově nastavitelná. Jak bývá u pneumatických varhan zvykem, rejstříky se zapínají sklopkami, které jsou po obou stranách

hracího stolu. Po levé ruce jsou to sklopy pro hlavní stroj a spojky. Uprostřed sklopek pro spojky je z nepochopitelného důvodu zařazeno tremolo. Řazení rejstříků po levé straně pro druhý manuál a pedál je již naprosto logické. Varhany se zapínají a vypínají zeleným a červeným tlačítkem pod rejstříky druhého manuálu. Nad každou sklopkou postřehneme dvě řady pro volné kombinace opatřené červenými a bílými páčkami. Při bližším zkoumání najdeme 4 modré páčky pod jazyky a Burdonem. Bohužel význam těchto páček je nejasný, jelikož po zapnutí páčky pod Burdonem se Burdon vypne, u Klarinetu se nestane nic a Trumpeta a Pozoun v současné době nefungují vůbec. Pravděpodobně jde o vypínače těchto rejstříků. U varhan se nachází enormně velké množství elektroniky. Například ovládání světel, různé zásuvky a kabely. Za stavu, kdy jazyky plně fungovaly, se bohužel stejně nedal rejstřík Trumpeta ani Pozoun použít, protože byly značně předimenzované a varhaník riskoval ztrátu sluchu, nehledě na jejich rozladěnost. Naproti tomu Klarinet na těchto varhanách zní docela hezky. Tremolo je velmi výrazné a dost hlučné. Je prostavěná pouze superspojka.

Velkým problémem varhan je zapínání a vypínání rejstříků. Některé rejstříky, zvláště prvního manuálu, se občas zapnou až po několika vteřinách, jindy hned, bez jakéhokoliv systému. Všechna pomocná zařízení fungují bez problému.

Chod kláves je bez jakéhokoliv odporu a varhany zabírají velmi brzy. Zvuk je velice zkreslený, protože druhý manuál je vzdálen několik metrů od varhaníka a první manuál a pedál má varhaník hned vedle ucha.

Nástroj se dá použít pro interpretaci jakéhokoliv typu hudby, ale nejlépe by zde vyzněla česká moderní hudba. Varhany se denně využívají při liturgii, koncerty se zde konají jen výjimečně. Nástroj již není v dobrém stavu a zvukově je též velice podprůměrný. Třeba se zde podaří postavit časem nástroj nový, větší hudební kvality.

3 Moderní mechanické varhany

Do této poslední kapitoly řadím zbývající troje varhany. Všechny jsou neobarokní, mechanické. Nejstarší z nich postavila firma Eule z Německa, následují varhany postavené firmou Varfi v Obyčtově a na závěr nejnovější varhany v Radešínské Svatce, které postavila firma Žloutek a syn. Jedná se o tři výjimečné nástroje, technicky skvěle udělané a po zvukové stránce velice hezké.

3.1 Jimramov – evangelický kostel

O předchozích varhanách v evangelickém kostele v Jimramově neexistují písemné prameny. Archív je bohužel v současné době nedostupný, takže jediným zdrojem jsou svědectví farníků. Současný nástroj postavila roku 1984 firma Eule z Bautzenu v Německu údajně za 5 miliónů korun, které zaplatil německý investor. Řezby provedl řezbář Rejent z Proseče. Původní nástroj, který zde stál a nacházel se na kůru, byl odvezen do Mariánských Lázní.

Oltář evangelického kostela se nachází uprostřed naproti místu, kde býval hlavní vstup. Po bocích z každé strany jsou dva nepřilíživě vysoké kůry. Přáním investora bylo, aby nástroj nestál na kůru, nýbrž dole, aby ho bylo možné používat nejen při liturgii, ale i při koncertech, na kterých bude na varhaníka vidět. Proto se zadržel dosavadní hlavní vstup, před který se naproti oltáři postavily varhany.

Jedná se o dvoumanuálové mechanické varhany s 13 rejstříky. Celý nástroj je umístěn v jedné skříni. Druhý manuál je umístěn jako Brüstwerk nad hlavou varhaníka ve skříni, s křídlovými dveřmi, které slouží jako žaluziový stroj. První manuál s pedálem se nachází nad druhým manuálem a hracím stolem. Každý stroj má svoji vlastní žaluzii.

Dispozice

I. manuál C–g³, 56 kláves i tónů

Prinzipal 8'
Rohrflöte 8'
Oktave 4'
Blockflöte 2'
Mixtur 4f Auszug 2'
Tremulant

II. manuál C–g³, 56 kláves i tónů

Weit Gedakt 8'
Koppel Flöte 4'
Rohrnat 2 2/3'
Prinzipal 2'
Tertia 1 3/5'
Sifflet 1'
Tremulant

Pedál C–f¹, 30 kláves i tónů

Subbass 16´

Holzflöte 8´

Spojky

II/I

I/P

II/P

Prospekt je dělený do tří polí, z nichž je prostřední největší a nachází se v něm 37 píšťal Principálu 8´. Varhanní skříň je vkusně zdobená.

Píšťaly jsou řazeny na C a Cis stranu. Z rejstříků druhého manuálu je pouze nejhlubších 19 píšťal rejstříku Weit Gedakt 8´ dřevěných, zbytek je kovový. U prvního manuálu jsou ze dřeva pouze nejhlubší píšťaly Rohrflöte 8´. Pedálové píšťaly jsou dřevěné všechny.

Rejstříky druhého manuálu jsou ve skříni řazeny směrem od varhaníka: Principál 2´, který se nachází v quasi prospektu druhého manuálu, Sifflet 1´, Tertia 1 3/5´, Rohrnasat 2 2/3´, Koppel flöte 4´, Weit Gedakt 8´. U prvního manuálu je řazení následovné: Principál 8´, který je částečně prospektu, Rohrflöte 8´, Oktava 4´, Blockflöte 2´ a manuálové píšťaly uzavírá Mixtur 4f Auszug 2´. Následuje Holzflöte 8´ z pedálu a jako poslední se nachází Subbass 16´. Motor je umístěn ve varhanní skříni vlevo. O tlak vzduchu se stará plovákový měch, který je zastrčený pod mechanikou.

Celý hrací stůl je uzamykatelný. Hned na první pohled zaujme inverzní barva kláves, která se ve žďárském děkanství prakticky nevyskytuje. Zapínání varhan je docela složité: Nejprve je nutné v sakristii zprovoznit pojistky. Samotné zapínání varhan se provede vypínačem, který je zastrčen pod deskou nad hracím stolem vlevo. Se zapnutím varhan se zapnou i světla nad pedálicí. Pro světla nad manuály je vypínač hned vedle. K výhledu na oltář slouží malé kapesní zrcátko volně položené na pultu varhan.

Celkový dojem z varhan naštěstí nekazí žádná elektroinstalace a vše je nanejvýš vkusně řešeno.

Manubria jsou po obou stranách klaviatury ve třech sloupcích. Pro rejstříky prvního a druhého manuálu nalevo, pro pedál napravo. Netradičně řešené jsou i spojky, které se dají vytahovat

buď manubrii nebo nad pedálnicí páčkou vpravo. Manubria jsou očíslována. Na první pohled je matoucí, že nejvyšší číslo je 36 a je pouze 18 páček. Je to dáno tím, že první číslo označuje číslo sloupce a druhé číslo rejstříku ve sloupci. Tremolo je bohužel v současnosti mimo provoz.

Pedálnice je konkávní, lavice je posuvná i výškově nastavitelná.

Pocit ze hry je velice příjemný. Jelikož je vše v jedné skříni, je odpor kláves minimální i při spojení z druhého manuálu. Hra je celkově velice tichá. Dokonce i pro zkušeného varhaníka může být problém odhadnout sílu zvuku druhého manuálu, který má hned nad sebou v porovnání s pedálem, který je vysoko nad ním. Z tohoto důvodu nastává akustický problém, protože v kostele je větší dozvuk a druhý manuál je slyšet ještě bez dozvuku, protože trvá, než se zvuk dostane do prostoru. Celkově se jedná o velice podařený nástroj, o čemž svědčí i to že za celou dobu od postavení nepotřeboval žádné opravy, nebo o nich nejsou záznamy ani svědectví varhaníků. V současné době je nástroj rozladěn, takže by potřeboval naladit a vyčistit.

Varhany se hojně využívají při liturgiích od jara do podzimu. Přes zimu je kostel zavřený a bohoslužby se konají v kapli na faře. Nástroj má i příležitostné koncertní využití.

Varhany jsou klasickým příkladem německého neobarokního nástroje. Výborně se zde interpretuje německá barokní hudba, ale i raný německý romantismus, například R. Schumann nebo F. Mendelssohn-Bartholdy. Bohužel zde chybí jazyk, zvláště Pozoun 16' do pedálu.

I když se nejedná o nástroj historický, jedná se o nástroj cenný a zvukově krásný, na který se i velice příjemně hraje.

3.2 Obyčtov – kostel Navštívení Panny Marie

Zřejmě první varhany se v kostele Navštívení Panny Marie navrženém architektem Santinim Ajchlem a postaveném v roce 1734 objevují v roce 1752.²⁷ Jednalo se o malý pozitiv. Nástroj byl zakoupen za 28 zlatých. Jelikož nástroj již neexistuje a přesné záznamy se nedochovaly, nevíme o něm prakticky nic, ani jméno autora, kterým snad byl Antonín Rychter, nebo Jan Výmola.

V roce 1784 se po zrušení cisterciáckého kláštera naskytla možnost získat reprezentativní Siebrův nástroj z vyhořelého kostela svatého Jana Nepomuckého na Zelené Hoře (Žďár nad Sázavou), nicméně farář Schöbl dal přednost kazatelně a varhany skončily v Radešínské Svatce.

Roku 1810 byly obyčtovské varhany prodány do Pavlova a pořízeny nové od Ignáce Horáka, varhanáře z Kutné Hory. Nástroj opravil v roce 1837 František Svítal za 46 zlatých. Tento nástroj vydržel do roku 1888, ve kterém byl pořízen desetirejstříkový nástroj z kostela v Brtnici, který z důvodu stavby nových varhan vyřadili. Další osud Horákových varhan není znám. Ani o nových varhanách moc nevíme, byly totiž bez jakékoliv dokumentace v 50. letech zničeny a farní záznamy o varhanách po roce 1888 mlčí.

V roce 1951 postavila firma Organa z Kutné Hory nové velké varhany, které měly 3 manuály s 38 registry. První manuál s pedálem byl umístěn v hlavní skříni a pozitiv v zábradlí kůru. Traktura byla pneumatická. Třetí manuál se nacházel v žaluziové skříni ve výklenku za oltářem a byl opatřen i svojí vlastní klaviaturou kvůli ladění. Traktura třetího manuálu byla elektrická. Hrací stůl byl umístěn čelem k oltáři vpravo vedle varhan. Varhanní skříň navrhl brněnský architekt Žlábek a zhotovil Průmyslový podnik Telč.

Dispozice

1. manuál

Principál 8´

Kryt 8´

Dolce 8´

Oktáva 4´

Roh 4´

Kvinta trub. 2 2/3´

Flétna zobcová 2´

Mixtura 5–6X

²⁷ MILOTA, Jiří, *Obyčtovská želva a její varhany*

II. manuál

Burdon 16´

Flétna dutá 8´

Gamba 8´

Vox celeste 8´

Principál 4´

Flétna syčivá 1´

Sesquialtera 2X

Akuta 4X

Klarinet 8´

III. manuál v žaluzii

Kryt 8´

Principál 4´

Flétna 4´

Kvinta 1 1/3´

Sufláta 1´

Nazard 2 2/3

Principál fl. 2´

Tercie 1 3/5

Cymbál 1´

Pedál

Podstav 16´

Kontrabas 16´

Burdon 16´

Praestant 8´

Nazard 2 2/3´

Chorálbas 4´

Kvinta 2 2/3´

Chorálbas 2´

Přesné záznamy o spojkách a rozsahu se nedochovaly.

Nástroj byl bohužel velice poruchový a vyžadoval spoustu oprav. Rejstříky třetího manuálu nebylo v chrámové lodi téměř slyšet. Varhany byly silně napadnuty červotočem a kovové píšťaly vyrobené z nekvalitního materiálu nedosahovaly požadované kvality a byly silně poškozené. Proto bylo v roce 2006 rozhodnuto že se postaví nové varhany. Píšťalový fond prvních dvou manuálů a pedálu byl rozebrán a odnesen na půdu kostela a zbytek varhan byl zničen a spálen. Třetí manuál zůstal ve výklenku a byla odstraněna pouze elektroinstalace.

Současné varhany postavila firma Varfi, s.r.o. z Brantic jako opus 5. Stavba trvala dva roky a stála 4,5 milionů korun. Kolaudace se uskutečnila 23. června 2011.²⁸

mechanické varhany jsou ve dvou skříních s pozitivem v zábradlí a mají celkově 24 rejstříků ve dvou manuálech. V každém stroji se nachází jeden jazyk.

²⁸ OREL, Jan, *Žehnání nových varhan*, Obyčtov 2011

Dispozice

I. manuál C–g³, 56 kláves i tónů

Burdon 16'
Principál 8'
Flétna trubicová 8'
Salicionál 8'
Oktáva 4'
Flétna špičatá 4'
Kvinta 2 2/3'
Superoktáva 2'
Mixtura 1 1/3' 4X
Trompeta 8' (jazyk)

Pedál C–f¹, 30 kláves i tónů

Subbas 16'
Oktávbas 8'
Flétna basová 8'
Oktáva 4'
Kvinta šumivá 2X 2 2/3'
Fagot 16'

Spojky

II/I
I/P
II/P

II. manuál (žaluziový stroj) C–g³, 56 kláves i tónů

Kopula 8'
Principál 4'
Kopula 4'
Nasard 2 2/3'
Oktáva 2'
Tercie 1 3/5'
Cimbál 1' 3X
Vox humana 8' (jazyk)
Tremolo

Varhanní skříň je pouze lehce zdobená. Prospekt hlavního stroje obsahuje 32 píšťal Principálu 8' řazeného do pěti píšťalových polí. Za ním jsou zbylé píšťaly Principálu 8' a dále pak píšťaly od největší po nejmenší. Poslední místo na vzdušnici I. manuálu zaujímá kvůli ladění Trompeta 8'. Materiál všech píšťal, kromě Burdonu 16' a 12 píšťal Flétny trubicové, které jsou ze dřeva, je kov. Burdon obsahuje pouze 44 tónů, neboť je vystaven bez spodní oktávy. Pedálové píšťaly se nachází na vzdušnici za nimi. Kromě Subbasu 16' jsou pedálové rejstříky kovové. Flétna basová je vytvořena extenzí ze Subbasu 16'. Krepování bylo užito u dvou největších píšťal Subbasu 16'.

Rejstříky druhého manuálu se nachází v zábradlí v zadním pozitivu, který je opatřen žaluzií. Kvůli nedostatku místa pro pohyb lidí mezi hracím stolem a pozitivem není žaluziový příposlech²⁹ pro varhaníka na zadní straně pozitivu, jak je obvyklé, nýbrž z boku, díky čemuž se může varhaníkovi zdát, že je žaluzie málo účinná. V prospektu skříně pozitivu se ve třech píšťalových polích nalézá 32 píšťal Principálu 4', za ním zbylé píšťaly tohoto rejstříku. Dále již v žaluzii obě Kopuly, které mají nejmenší píšťaly kovové, zbylé jsou dřevěné. Dále jsou píšťaly ostatních rejstříků. Nakonec je řada píšťal Vox humany 8'. Píšťaly se dělí, kromě Fagotu 16', který je umístěn nesystematicky, na C a Cis stranu.

Hrací stůl se nalézá ve skříně hlavního stroje a varhaník sedí zády k oltáři. K výhledu na oltář slouží malé zrcadlo, které je velice vkusně umístěno po varhaníkově pravé ruce nad varhaníkem a nijak nekazí výsledný dojem. Manubria jsou umístěna po obou stranách varhan. První manuál a pedál po levé straně, druhý manuál po straně pravé. Štítky se jmény rejstříků a stopovými výškami jsou umístěny nad manubrii, bohužel ne příliš šťastně, protože stojící registrátor kvůli táhlům na štítky vůbec nevidí a musí se předklonit.

Nad hracím stolem je zabudované světlo, které se zapíná spínačem pod klaviaturou vedle zapínání motoru, které zapne i osvětlení pedálu. Bohužel druhý manuál je špatně osvětlen a při špatném světle z venku zůstává ve tmě.

Pedálnice je konkávní. Nad pedálnicí se po levé straně nachází ovládání spojek a zhruba pod úrovní tónu c² ovládání žaluzie. Lavice je posuvná a výškově nastavitelná.

Nástroj je koncipován do francouzské tradice. Každý rejstřík zní sám o sobě velice dobře a vzájemně se k sobě pojí. Jedinou výjimku tvoří Principál 4', který, při zvuku menším než pléno, z varhan vyčnívá. Další nevýhodou je velice slabá Mixtura, která netvoří korunu. Chod kláves je i se spojkou lehký a hra je velice příjemná. Další drobnou nevýhodou je hlučná žaluzie.

Varhany se skvěle hodí na interpretaci barokní hudby, ale umožňují i interpretaci hudby romantické až soudobé, včetně hudby C. Francka a dalších velkých romantiků. Nástroj je také velice inspirativní pro improvizaci.

V současnosti se varhan využívá při liturgii, bohužel jim není přáno, aby se předvedly v plné kráse, a tak zastávají pouze funkci doprovodu lidu. V minulosti se zde konalo velké množství koncertů. Bohužel farnost není příliš aktivní a účast lidu na koncertech klesla, a tak zde dnes koncerty téměř neprobíhají.

Celkově se ale jedná o nástroj velice povedený a v kombinaci se skvělou akustikou Santiniho chrámu se jedná o jeden z nejlepších nástrojů v okolí.

²⁹ HRNČÍŘ, Petr, osobní setkání 2020

3.3 Radešínská Svratka – kostel svatého Václava

Historie svrateckých varhan se začíná psát ve Žďáru nad Sázavou v poutním kostele sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře. Původně se připisovaly varhany Janu Davidu Siebrovi, který zde nástroj postavil za 5000 zlatých mezi lety 1710–1720.

V roce 1878 po zrušení kláštera, kterému předcházel rozsáhlý požár, byly varhany přestěhovány do Radešínské Svratky. Umístil je tam Mikuláš Pavel František Sieber, vnuk Jana Davida Siebra za 245 zlatých. Bohužel kostel v Radešínské Svratce nedisponuje velkým kůrem, a tak nastal první velký zásah do varhan. Hlavní stroj a pedál byl postaven v zadní části kůru na podlahu a pozitiv s hracím stolem, který byl původně vestavěný, byl vsazen do dopředu do zábradlí.³⁰

Ovšem poslední výzkumy ukazují na odlišný příběh. Ve svratecké kronice je zápis, že roku 1787 došlo k přenosu varhan z kostela sv. Jana Nepomuckého, kam je pořídil opat Vejmluva za 5000 zlatých. Přenos provedl brněnský varhanář Sieber, náklady ve výši 245 zlatých hradili farníci ze Svratky a Řečice. Autor varhan zde ovšem není zmíněn.

Další nesrovnalostí je, že kostel na Zelené Hoře se stavěl až v letech 1720–1722, takže postavení varhan před rokem 1720 se jeví značně nepravděpodobné. V soupisu vydání z roku 1724 se dočítáme o pražském varhanáři, který bude stavět varhany v kostele na Zelené Hoře a obdržel za ně zálohu 130 zlatých.

Jméno autora se oklikou dozvídáme z dopisu opata Vejmluvy rajhradskému proboštu Pirminovi z 1. února 1724. Doporučuje v něm varhanáře pro stavbu nových varhan do Rajhradu. Uvádí, že tento varhanář postavil před čtyřmi roky nové varhany v želivském klášteře a na závěr uvádí že tento varhanář bude stavět i nástroj do kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře. Z těchto informací nám vyplývá, že jméno stavitele zelenohorských varhan je tedy pražský mistr Jiří Vojtěch Dvorský.

Stěhování v roce 1784 nebylo šťastné. Jelikož nový kostel byl postaven až v roce 1806, varhany byly umístěny do starého kostela, o kterém skoro nic nevíme. Lze předpokládat, že byl ještě menší než dnešní a varhany stály na zemi. Zde sloužily do roku 1805, ve kterém byl starý kostel stržen a o rok později postaven nový. Varhany byly patrně rozebrány a provizorně uloženy. Farář Melhardt píše, že práce provedl kutnohorský varhanář Karel Horák roku 1807 za 262 zlatých.

Z farní kroniky z roku 1837 se dozvídáme, že výsledek byl špatný. Varhany prý stály na nesprávném místě, bez zakrytí píšťal, měly všechny možné rušivé potíže, samotné zdobené neodpovídalo důstojnosti Božího domu. Z toho vyplývá informace, že vršek varhanní skříně byl odříznut a varhanář svoji práci zřejmě neprovedl kvalitně.

³⁰ ³⁰ SEHNAL, Jiří *barokní varhanářství na Moravě* II. díl – Varhany. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, univerzita Palackého, 2004

Tehdejší farář pozval novoměstského varhanáře Františka Svítla, aby mu poradil s přenesením varhan a jejich výzdobou. Ten tuto práci slíbil udělat za 100 zlatých. Následně mu bylo přidáno dalších 50 zlatých na odlití nových píšťal, jelikož staré byly spíše z olova než z cínu. Na konci téhož roku byly umístěny varhany na podlahu kůru ve zcela nové skříni a s novými píšťalami.

Stroj druhého manuálu byl později přesunut do postamentu hlavní skříně a skříň pozitivu zůstala prázdná. Píšťalový fond byl značně nesourodý a jednotlivé rejstříky od sebe dělilo mnoho let. Na varhanách se v vystřídalo mnoho varhanářů. někteří nástroji dosti ublížili.

Nástroj se začátkem 21. století dostal do katastrofálního stavu a už se pouze udržoval, aby varhany „nějak hrály“. Proto bylo rozhodnuto pořídit varhany nové.³¹

Nejprve farnost podala v roce 2009 žádost o vyřazení varhan z památkové ochrany, což se podařilo až v roce 2013. Následně byla oslovena firma Žloutek a syn, aby postavila nové varhany. Staré varhany byly v roce 2017 vyřazeny, rozebrány a odvezeny do Regionálního muzea Horního Pooslaví, kde by měly být v zrestaurovány do předpokládané podoby z roku 1724. Restaurátorské práce již byly zahájeny.

Dispozice starých varhan

I. manuál C–c³, krátká oktáva, 45 kláves i tónů

Flauta 8´

Gamba 8´

Principál 4´

Salicionál 4´

Oktáva 2´

Flautina 2´ (asi z Kvinty 2 2/3´)

Oktáva 1´

Mixtura 1 1/3´ 3X

II. manuál C–c³, krátká oktáva, 45 kláves i tónů

Kopula major 8´

Kopula minor 4´

Dolce 4´

Oktáva 2´

Kvinta 1 1/3´

Oktáva 1´

³¹ Ministerstvo kultury, *Rozhodnutí o vyřazení varhan v Radešínské Svatce z památkové péče*, Praha 2013.

Pedál C–a krátká oktáva, 18 kláves, 12 tónů

Subbas 16´

Violonbas 8´

Oktávbas 4´

Spojka

II/I

Po rozebrání varhan byly nutné velké úpravy kůru. Nový nástroj byl firmou Žlutek a syn dokončen v listopadu 2017 jako opus 26 a na slavnost Krista Krále biskup Pavel Konzbul varhany požehnal. Varhany stály 2 400 000 Kč.

Jedná se o dvoumanuálové mechanické varhany, s pozitivem v zábradlí a celkovým počtem 14 rejstříků.

Dispozice nových varhan

I. manuál C–g³, 56 kláves i tónů

Principál 8´

Salicionál 8´

Oktáva 4´

Kvinta 2 2/3´

Super oktáva 2´

Mixtura 3X 1 1/3´

II. manuál C–g³, 56 kláves i tónů

Kopula 8´

Roh noční 8´

Principál 4´

Flétna trubicová 4´

Flétna zobcová 2´

Kvinta šumivá 1 1/3´

Pedál C–f¹, 30 kláves i tónů

Subbas 16´

Oktávbas 8´

Spojky

II/I

I/P

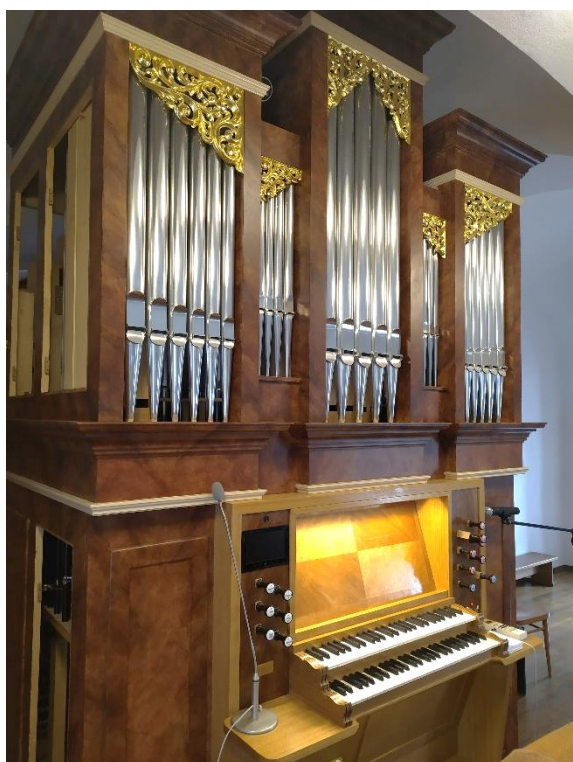
II/P

Při pohledu na kůr uvidíme uprostřed oblouku dvě prakticky totožné varhanní skříně. Jednu velkou vzadu a její věrnou kopii, pozitiv, v zábradlí. Před postavením nových varhan proběhla rozsáhlá oprava kůru, takže zábradlí je sladěno s varhanami a výsledný estetický dojem je hezký. Varhanní skříně je zlatě zdobená. V prospektu hlavního stroje se nachází 27 píšťal Principálu 8' řazeného v pěti píšťalových polích. Za prospektem se nachází zbylé píšťaly Principálu 8', následuje Salicionál, obě Oktávy, Kvinta a uzavírá Mixtura. Všechny píšťaly manuálové píšťaly jsou vyrobeny ze slitiny cínu a olova. Pedálové píšťaly mají svou vzdušnici a oba jsou ze smrkového dřeva. Krepování ani u Subbasu 16' nebylo potřeba. Píšťaly jsou řazeny na C a Cis stranu.

Prospekt pozitivu je velice podobný. Nachází se zde 23 píšťal Principálu 4' v pěti píšťalových polích. Následuje Kopula 8', což je jediný dřevěný manuálový rejstřík. Následují píšťaly podle stopové výšky až po Kvintu šumivou, která je nejdále od oltáře. Krepování v pozitivu bylo užito u tří píšťal Kopuly 8'.

Ve skříně hlavního stroje se nachází elektrický ventilátor. O tlak vzduchu se stará malý plovákový měch. Tlak vzduchu je pro každý stroj jiný, pro I. manuál je to 60 milimetrů vodního sloupce, pro II. manuál 55 mm vodního sloupce a tlak v pedálu je 80 milimetrů vodního sloupce.

Hrací stůl je zabudovaný v podstavě skříně hlavního stroje. Varhaník sedí zády k oltáři. K výhledu na oltář slouží malý monitor, který se nalézá nad vlevo nad manubrii. Klaviatura i pedálnice jsou dobře osvětleny. Zapínání motoru se nachází vpravo vedle klaviatury. Manubria pro I. manuál se nachází vlevo a jsou označena bílou barvou, manubria II. manuálu se nachází vpravo, označená růžovou barvou a pedálová pod nimi barvou modrou. Rejstříky jsou přehledně očíslovány.

Po levé straně pedálnice se nachází spojky. Pedálnice je konkávní a lavice posuvná a výškově nastavitelná. Mezi hracím stolem a pozitivem je místo na procházení, nicméně v Radešínské Svratce se poměrně důsledně dbá, aby na kůr nikdo kromě varhaníka a zpěváků nechodil.

Hra je velice příjemná včetně hry s manuálovou spojkou, bohužel nástroj je velmi malý a v prvním manuálu chybí flétnový rejstřík. Je škoda, že varhany v prostoru poměrně zanikají a například Roh noční 8' není v chrámové lodi téměř slyšet. Jinak se ale jedná o podařený nástroj.

Varhany se využívají hojně při liturgii a několikrát do roka zde bývají varhanní koncerty. Ohledně možné literatury by byla vhodná barokní, zejména německá a česká hudba a raně romantická německá hudba. Například Mendellsohnovy sonáty zde znějí velice dobře.

4 Závěr

Tato práce se podrobně věnuje vybraným 12 varhanám žďárského děkanství. Cílem bylo popsat tyto, dle mého názoru nejzajímavější nástroje, od barokních až po úplně nové a zmapovat jejich stav. Stav varhan ve žďárském děkanství je naštěstí velice dobrý, většina je čerstvě po restaurování (např. Olešná – kostel Marie Magdalény, Nové Město – evangelický kostel) nebo rekonstrukce probíhá (Žďár nad Sázavou – bazilika Nanebevzetí Panny Marie, Zvole – kostel sv. Václava), případně se restaurování připravuje (Sněžné – kostel sv. Kříže).

Bohužel velký problém byl s historickými prameny. Často v nich, zejména v kronikách, jakékoliv informace o varhanách chybí nebo jsou uvedeny pouze nejzákladnější informace, jako je stavitel nebo opravář a cena za dílo. Někdy jsem byl odkázán pouze na kusé informace od místních farníků. Osudy některých varhan, jako například v Radešínské Svatce a Obyčtově jsou dle mého názoru zajímavé, proto jsem se jejich historii věnoval více.

Varhany jsou řazeny chronologicky, podle doby vzniku současného nástroje. Dilematem pro mě byl nástroj v kostele sv. Bartoloměje v Rozsochách, který sice postavil Metoděj Svítal roku 1893, nicméně zásahy do varhan byly tak velké, že s původním, pravděpodobně mechanickým nástrojem³², nemají varhany již nic společného. Naštěstí takto enormně upravovaný nástroj je zde pouze tento, ostatní varhany, ač v průběhu let prošly velkými změnami, se podařilo dostat do předpokládané původní podoby.

Velkým problémem je dosti neestetické umístění elektroinstalace, která je i u historických nástrojů jako „pěst na oko“. Ať už jde o zapínání varhan spínačem s nápisem „tahem zapni, stiskem vypni“, nebo umístění zásuvek, světel a podobně. U nástrojů Dřevopodniku Brno a podobných to příliš nevadí, ale u barokních varhan s historickou skříní, která je takto zohyžděná, to vypadá opravdu nepatřičně.

V práci se setkáváme s varhanami skvělé kvality jako jsou například ve Sněžném nebo v Obyčtově, ať už se jedná o historické varhany, nebo varhany nově postavené, ale i s varhanami po zvukové stránce otřesnými, jako je například Žďár nad Sázavou – sv. Prokop. Celkově je ale nutné říct, že varhany ve žďárském děkanství jsou na tom oproti celorepublikovému průměru velice dobře. Z velké části na tom má zásluhu Dalibor Michek, který značnou část historických varhan restauroval. Myslím, že ač se zde nenachází žádné velké nástroje (největší nástroj má dva manuály a 27 registrů), jsou zde nástroje špičkové kvality a velké historické hodnoty. Rozhodně si myslím, že zdejší varhany určitě stojí za to navštívit a pečovat o ně.

Dle mého názoru se nejhorší nástroj nachází ve Žďáru nad Sázavou v kostele sv. Prokopa. Krom těchto varhan je stav a kvalita mapovaných varhan velice dobrá. Nejlepší varhany se nachází ve Sněžném a po jejich restaurování se bude jednat o nástroj světové úrovně. O dalším historicky

³² O těchto varhanách víme jen, že měli 8 rejstříků, ale vycházím z předpokladu, že vzhledem k tomu, že všechny nástroje od Svítalů byly mechanické s krátkou oktávou, je značně nepravděpodobné, že by najednou postavil pneumatické varhany.

cenném nástroji ze žďárského kláštera bohužel nemáme informace ohledně kvalit, jelikož nástroj byl v desolátním stavu a zvuk byl již špatný. Z období romantismu je po zvukové stránce nejlepší nástroj od E. Š. Petra v Novém Městě na Moravě v evangelickém kostele a z novostaveb varhany v Obyčtově.

5 Prameny a literatura

Prameny:

Obec Rozsochy – Obecní kronika obce rozsochy.

Nové Město na Moravě – Kronika sboru Českobratrské církve evangelické v Novém Městě na Moravě.

Literatura:

DVOŘÁK, Jiří, *Varhany v Olešné*, Novoměstsko 2019.

E. Š. Petr, *Rozpočet stavby varhan pro evangelický kostel v Novém Městě na Moravě*.

KŘESADLO, Vít, *Varhany v kostelíčku v Novém Městě aneb příběh poněkud odlišný*, Novoměstsko 2010.

MICHEK, Dalibor. *Restaurátorský záměr na obnovu varhanní stroje kostela svatého Václava ve Zvoli*.

E. Š. Petr, *Rozpočet stavby varhan pro evangelický kostel v Novém Městě na Moravě*.

MICHEK, Dalibor, *Restaurátorský záměr na opravu varhan 2005*.

MICHEK, Dalibor: *Příběh Sněženských varhan od roku 1694 po dnes*.

MILOTA, Jiří, *Obyčtovská želva a její varhany*

Ministerstvo kultury, *Rozhodnutí o vyřazení varhan v Radešínské Svatce z památkové péče*, Praha 2013

SEHNAL, Jiří. *Barokní varhanářství na Moravě* II. díl – Varhany. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, univerzita Palackého, 2004.

Text o generální opravě varhan umístěn na nástěnce kostel svatého Václava ve Zvoli.

ŽLOUTEK, Bohumil, *Zpráva o restaurování varhan v Olešné*, 2019

Elektronické zdroje:

VARHANY.NET [online]. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=895>

PEŇÁŽ, Jan [online]. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <https://www.poutnik-jan.cz/farnost-nove-veseli--c/farni-kronika-nove-veseli-od-r-spasy-2009/ii-dil-od-r-1970/>